

Ei norsk bygd
gjennom 4—5 tusen år

Av skoleinspektør H. N. Osnes

UTGITT AV
STRINDA HISTORIELAG

I KOMMISSJON
F. BRUNS BOKHANDELS FORLAG
TRONDHEIM 1953

FORORD

Strinda med Lade som det gamle sentrum er ei bygd som er rik på historiske minner. Mangt av det som skjedd her, har fått en brei plass i landets historie. I dette lille arbeid er det særlig lagt vekt på å få fram trekk fra folkelivet og kulturgangen hos folket. Dette kan sjølv sagt ikke skje uten å ta med kulturtrekk som gjelder heile landet.

I vår travle tid tenker vi lite over det store arbeid som er utført av de eldre slektene. Det var likevel de som la grunnen under våre føtter. Hvor sto vi i dag uten det fedrene har bygd opp. Det er lang veg mellom tyrispika og den elektriske lampe, en bratt og tung veg! Vi må gi Ivar Aasen rett når han sier:

*Lat oss ikkje forfedrene gløyma
under alt det me venda og snu!
For dei gav oss ein arv til å gøyma.
Han er større enn mang vil tru.*

Formannen i landslaget for Bygde- og Byhistorie dr. philos. Lars Reinton har lest igjennom manuskriptet til denne boka, og han skriver m. a.:

«Lat meg fyrst seia at eg finn ideen å levandegjera og konkretisera Noregssoga med heimbygda som ein kjerne er mykje god. Det skulle vera serlig takksamt når ein har med ei bygd som Strinda å gjera, som har slikt sentralt lægje i det gamle sentrale landskapet Trøndelag. Der kan ein få med mykje direkte knytt til bygda». — — «Boka vil kunne ble ei framifrå hjelpebok i historieundervisninga i skulen».

Boka kommer ut i samråd med Strinda lærerlag.

INNHold

	<i>side</i>
Forord	5
Strinda fylke — Strinda herred	7
Geologi	9
De første mennesker i Strinda	11
Fra hedenskap til kristendom	19
Det gamle bondesamfunn lages om	24
Borgerkrigene	25
Rettsstellet	32
Økonomiske kår	34
Fra reformasjonen til eneveldet	36
Eneveldet	38
Armefeldts hær i Strinda	38
Boligforhold	41
Helsestellet	44
Kirkelige forhold	46
Undervisning og skoleforhold	48
Fram til folkestyre	58
Industrien	61
Litt fra siste krigen	68
Ein storgard ved slutten av vikingetida	73
Eit tidsbilde frå omlag 1200	86

Langsomt ble landet vårt eget
med grøde av hav og jord,
og slitet skapte en ømhet,
en svakhet for liv som gror.
(Nordahl Grieg)

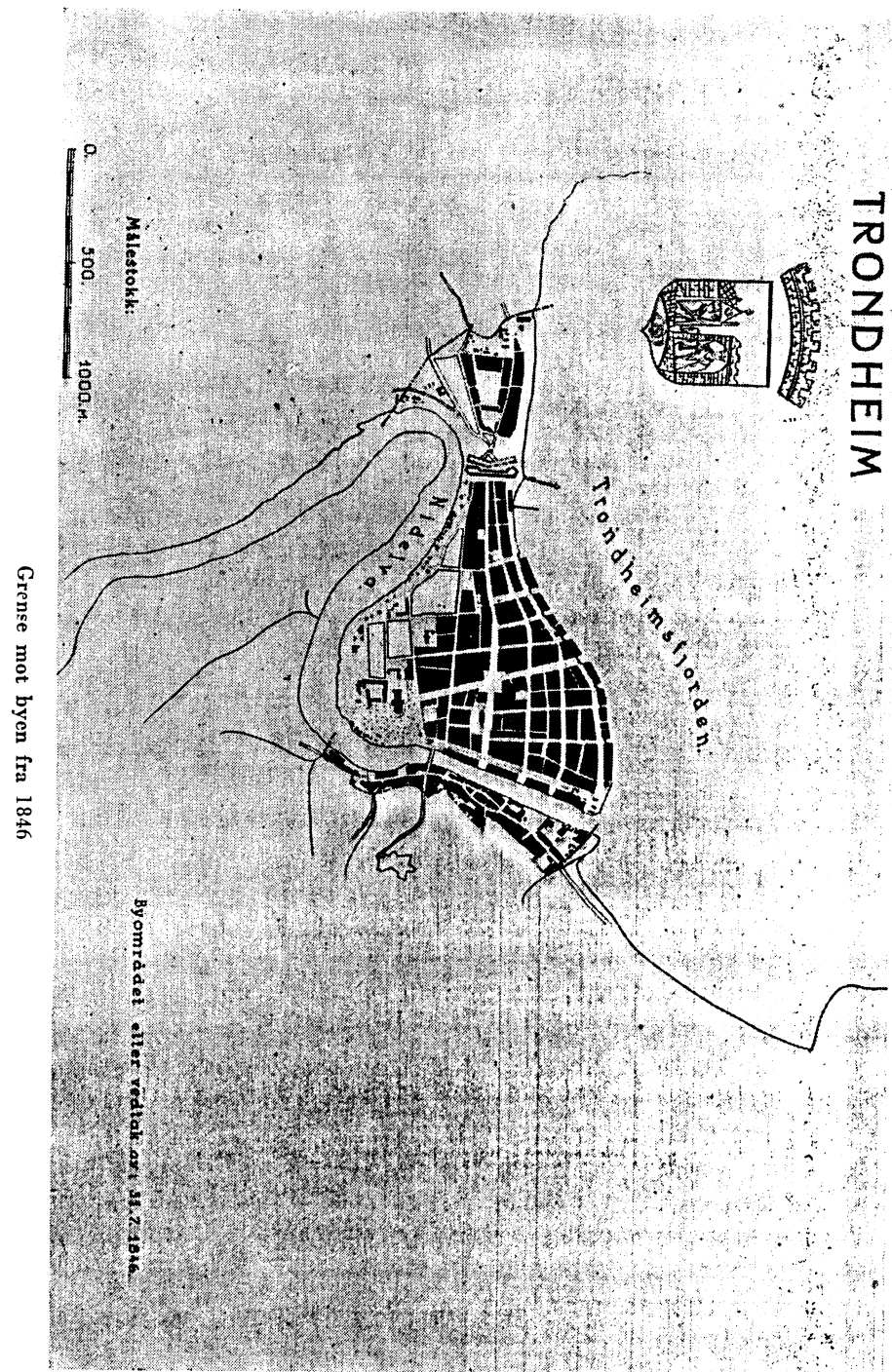
STRINDA

Strinda fylke — Strinda herred.

Det har bodd folk i landet vårt gjennom flere tusen år, men det tok lange tider før menneskene i det vidstrakte landet kunne danne statssamfunn under førerskap av en høvding eller småkonge. Ennå lenger tid gikk det før slike små samfunn ble kjent ute mellom eldre kultursamfunn. Heinene som budde ved Mjøsa, er kjent så tidlig som kring 100 e. Kr. Langt senere møter vi horder i Hordaland og trønder i Trøndelag. Trøndernes statsamfunn er kjent fra omlag 700 e. Kr. og var da ordnet i åtte fylker, fire i Inn-Trøndelag og fire i Ut-Trøndelag. Gjennom flere hundre år hadde det da gått for seg en ordning av disse samfunn.

Det minste fylket i Ut-Trøndelag var Strindafylket. Til det hørte Strinda, Malvik, Asen, Frosta og Leksvik hovedsokn. Leksvikstrand, Vannvik, Stadsbygd og Rissa m. v. hørte til Nordmøre fylke. De andre fylker i Ut-Trøndelag var Stjørdølafylket, Gauldølafylket og Orkdølafylket. Bratsberg hørte til Gauldølafylket.

Når så skilde deler som Strinda, Leksvik og Frosta var bunnnet sammen til et fylke, viser det at skipsfarten var kommet langt allerede den gangen da fylkeordninga kom istand.

Lade var sentrum for Strindafylket. Der sto fylkeshovet, og ved enkelte høve kunne folk fra heile Ut-Trøndelag komme sammen til offerfester der. Da kristendommen ble innført, fikk Lade fylkeskirka, og heile fylket var da trulig ett prestegjeld. Men det ble etter hvert bygd flere kirker, og ved år 1250 var Leksvik, Frosta og Åsen skilt ut. Malvik var sammen med Strinda til 1892. Til 1846 var Nidelva grense mellom Strinda og byen, og i Ila var grensa fastsatt ved en skanse som vi ennå ser deler av. I 1846 ble Bakklandet og Ila lagt under byen. Etter den tid har byen fått deler av Strinda i 1863, i 1893 og sist fra 1. jan. 1952.

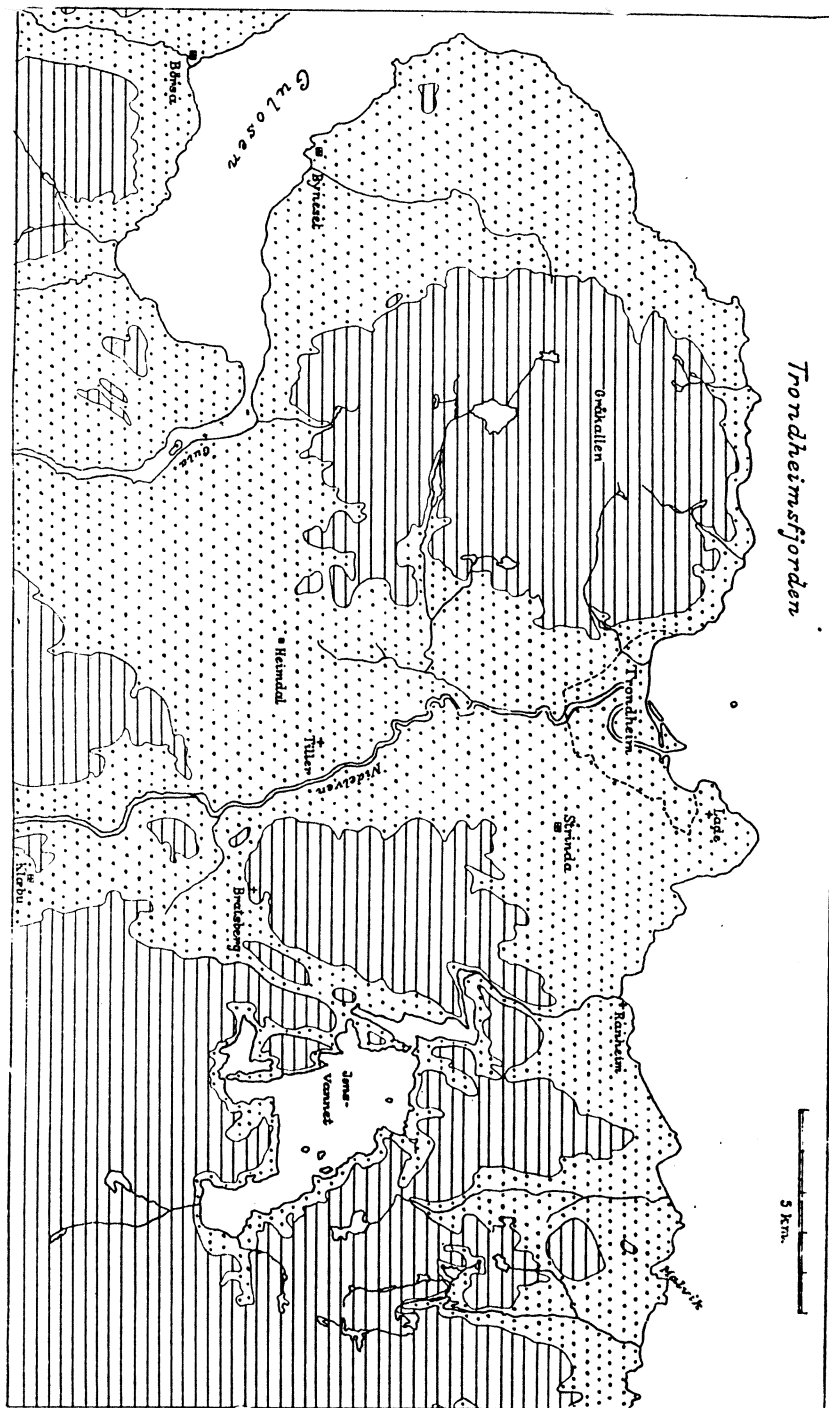
Geologi.

Når en på Byås-sida f. eks. graver en brønn, må en først gjennom et lag matjord, så kommer en til et lag leire og når så endelig ned til det harde fjellet som her ofte er grunnfjell. Dette fjellet er svært gammelt. En rekner nå med 400 millioner år. Leirlaget som på somme plasser i Strinda kan være flere meter tjukt, er blitt til i ei tid da sjøen gikk inn over heile Strinda, og Gråkallen og fjella ved Jonsvatnet var øyer i havet. Storisen lå den gang over landet vårt og over stordelen av Europa. Isen som aldri ligger heilt rolig, men siger nedover mot havet, tok med seg stein og slipte opp fjellet og laga steinstøv som la seg på havbotnen. Det er dette steinstøvet som vi nå finner som leire. — Det har vært minst tre slike isperioder i landet vårt, og mellom de periodene var det mildere værtyper.

Isen grov ut daler, og dersom dalene i nedre ende ble avstengt, ble det innsjø eller vatn. Jonsvatnet er gravd ut av isbreen på denne måten, ja sjølv Trondheimsfjorden er gravd ut av breen som til slutt ble pressa ut gjennom ei djup renne ved Agdenes. Da breen trakk seg tilbake for siste gang, og trykket over landet minka, steig landet litt etter litt, og det som hadde vært havbotn, ble da fast land.

I dette tørrlagte leirlandet var det planter som greidde å leve så som vi ser leirfivelen eller hestehoven klarer det i dag. Andre gras- og treplanter kom etter. Gjennom flere tusen år har så

Strinda etter istida. (Streket: over havet, prikket: under havet).

planteveksten greidd å lage det matjordlaget som vi nå spar i, og som det vokser så godt i.

Fjella på Jonsvatnet er for det meste av annet slag enn på Byås-sida. De er laget av leire. Under sterkt trykk ble det stein eller berg av denne leira. Slikt berg blir kalt *sedimentært* i motsetning til grunnfjellet. — Vi ser at singel av slik stein blir til leire igjen når den blir våt og vi trækker i den. — Fjellslag av denne sorten er mye yngre enn grunnfjellet.

De første mennesker i Strinda.

Etter den kalde og døde istid var det plantene som måtte bære det første liv inn over landet. De bredte seg og vokste gjennom tidene, og skogen kom. Særlig ble det en rik framgang da klimaet for en fem tusen år sia ble varmere. En kan rekne med at store deler av Strinda ble dekket av en mektig skog. Dyr og mennesker kom. Redskaper og våpen som er funnet, viser at her har vært fast bosetting i Strinda for 4—5 tusen år sia. Tida fra 2500 til 1500 f. Kr. er gjerne kalt den yngre steinalder. Men her feredes nok mennesker lenge før den tid. Funn etter bosteder som er gjort på kyststrekningen fra Finnmark og sørover til Møre, viser at det i meget lang tid levde folk langs kysten og på øyene. De levde av fiske og fangst. De er visstnok kommet nordfra i spredte flokker ennå mens isen lå over store deler av landet — kanskje en 8 til 9 tusen år f. Kr. (*. Det er gjort funn også inne ved Trondheimsfjorden fra denne tidbolken, og en kan med noen sikkerhet gå ut fra at her på den tid var folk som søkte sin næring også langs strendene i Strinda. Men sjøen sto den gang atskillig høyere enn nå, så de lavere liggende deler av Strinda var da havbunn.

Noen kulturframgang kunne det ikke bli mellom disse mennesker — veidefolket. Anderledes ble det da folk ut i *den yngre steinalder* ble bofaste og tok til å dyrke jorda. De spadde opp små åkrer og sådde bygg som er det eldste kornslaget her. Dyr

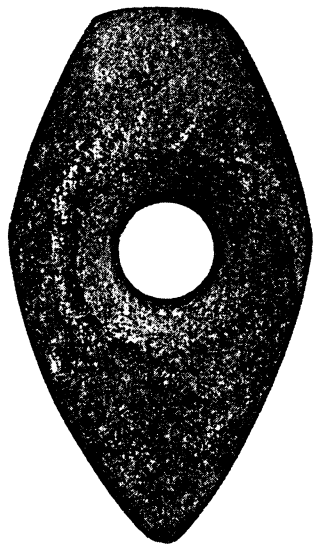
*) Anders Nummedal: Foenakulturen.

som hund, ku, sau og geit ble nytte dyr for menneskene, og i det milde klimaet som rådde den gang, kunne visstnok dyra greie seg ute heile året. I skogen var matnyttig vilt, og i sjøen og elva var fisk. Av forskjellige steinslag fikk de redskaper og våpen. Av skifer som de slipte på høvelige steiner, laget de kniver og piler. Av kleberstein og andre steinslag fikk de køller og økser. Flint var det lite av, men små flintstykker satt opp i handtak av horn kunne bli brukbare redskaper. Der var arbeid, framgang og oppfinnerglede.

Pilespisser, slipesteiner og steinøkser fra denne tida er funnet i Strinda.

Tida fra omlag 1500 til 500 f. Kr. er kalt *bronsealderen*, fordi våpen, bruksgjenstander og smykker av bronse kom opp til landet i denne tidbolken. Men bronzen som er en legering av kopper og tinn, var kostbar, og redskaper av stein ble nok framleis mest brukt. På Ladehalvøya er funnet gravrøyser som trulig hører denne tida til.

Fra omkring 500 f. Kr. kommer *den eldre jernalder*. Det gode og varme klima som har vært i omlag 2000 år, blir avløst av et

Skaftuløks fra Trøa, 2/3 st. - Yngre steinalder

Slipestein fra Solsethaug, Rønningen. 1/3 st. - Yngre steinalder.

Flintdolke fra Lade, 2/3 st. - Bronsealderen.

kaldere værslag. Det går nå flere hundre år uten noe oldfunn som kan fortelle om livsvilkåra for menneskene. Vi må gå ut fra at det var en svært vanskelig tid med tilbakegang på mange måter. Feet måtte ha hus om vinteren, og vinterfôr måtte samles inn om sommeren. Høy var det lite av: Det ble ris, lauv, lyng, bar og bork som ble vinterfôr. Folk ble sterkt bundet til gårdsarbeid. Det ble husbygging og krøterpass. Kvinnene måtte veve vadsmål. Ulla spann de med handtein, og tøyen ble vevd på uppstadgogn. Vadsmål og skinn var brukt til klær for både kvinner og menn. Skipsseila var og av vadsmål.

I denne tidbolken, på lag i hundreåret etter Kristus, tok de til å finne malm i myrene — myrmalm. Ved sterk opphetning kunne de få brukbart jern av denne myrmalmen. Smedhandverket kom opp, og dyktige smeder lagde våpen, redskaper og mange slags nytteting. Dette var noe nytt, og dette nye skulle komme til å skape om den gamle tid og åpne nye framtidsveger. Det ble en strid arbeidstid utover, og det var et sterkt folk som vokste fram. Gardene de bodde på var store, og arbeidene på land og sjø var mange. Båt- og skipsbygging var et viktig arbeid på den tid, fordi skipene hjalp dem til å komme ut, ut for å lære og ut for

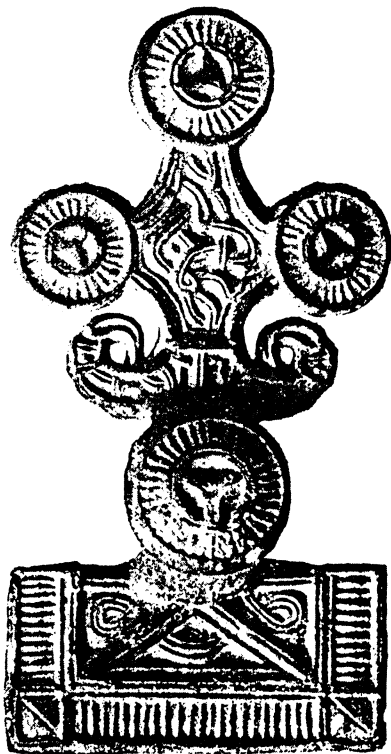

Leirkar fra Lade, 1/2 st. - Eldre jernalder.

Spyddspiss fra Lade, $\frac{2}{3}$ st. - Eldre jernalder.

å vinne rikdom. Her er garder i Strinda som må være bygd i tida fra Kristi fødsel og fram til omlag 500 e. Kr. Den eldste er trulig Lade. Blant de eldste gardsnavna rekner en de som har endt på «vin» (beiteland, eng). Her har vi gardene Være på Ranheim og Digre i Bratsberg. Vi har videre navn som ender på *heim* som kan være nesten like gamle. Her nevner vi Ranem, Solem, Hoem og Sim. Garder som Berg og en storgard Vik på Ranheim har nok like høg alder.

Solvspenne fra Amalienborg. $\frac{1}{1}$ st. - Yngre jernalder.

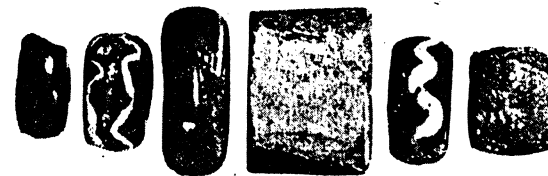
lig grad var krigsgud og dessuten allfader og visdomsgud. Tors- haug på Byåsen minner om Torsdyrkinga.

Jernaldertida, særlig fra det 4. til 5. hundreåret e. Kr., var ei framgangsrik tid. Mange gravfunn og andre funn, særlig fra Ladehalvøya, kan fortelle om det. Fra den senere del av jernalderen og inn i vikingetida har en gardsnavn som ender på *land*, *set* og *stad*. Sundland går nok inn her. Bromstad og Brøset er litt senere navn fra denne tidbolken. En rekke andre gardar må være ryddet og bygd i Strinda i denne tid, og gamle ættegarder ble delt opp. Ved utgangen av vikingetida var Strinda blitt ei folkerik bygd, og de fleste av de stamgarder vi har i dag, må være ryddet alt da.

Vikingetida som varte fra på lag 800 til 1000, er ei lite ærerik tid for landet vårt, men den var lærerik. Det var eventyrlig spenning ved å komme ut, og der var rikdom og ære å vinne. Heime måtte en høye seg for lov og rett, ute var det makta som rådde. Fremmed land var som en jaktmark, der tok en seg lov til alt. Skipsbygginga sto i tida utover svært høgt.

Økseblad fra Veisledda, $\frac{1}{3}$ st. Yngre jernalder.

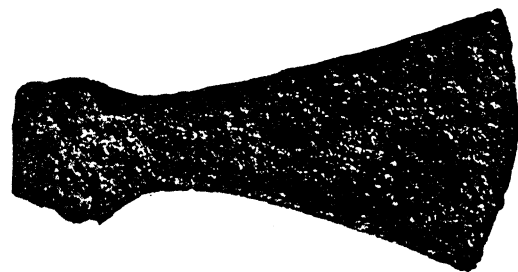
Pcrler fra Veisledda, $\frac{1}{1}$ st. - fra ca. 900 e. Kr.

Innafor Ladehamrene ble bygd mange skip, store og små. Det var langskip som ble brukt på krigsferder, og det var korte og breie handelsskip (knarrar).

Vi går ombord på et langskip — en 20 sesser. Det er 20 årer på hver side, og til hver åre trenges to mann. Disse to menn har et rom for seg sjøl og har mat og utstyr der. Når de rodde, tok de spenntak og skjøv åra unda seg. Dette kalles å hamle, og rommet var også kalt ei hamle. Når 80 mann la kreftene til, kunne skipet få stor fart. Var vinden føyelig, ble vad-målseilet heist. Vikingene dro til England, Skottland, de skotske øyene, Irland, Tyskland og Frankrike. De slo seg ofte ned og ble boende i fremmed land, eller de plyndret der ute og kom heim med bytte, også med mennesker som ble gjort til træler.

Trønderne var lite med i vikingeferdene, og vi kjenner ingen fra Strinda som var med, men de hadde sine skip, og på sine reiser langs kysten måtte de få noe kjennskap til liv og forhold der ute.

En av de norske småkonger het Harald. Han hørte til den svenske ynglingeætta og hadde et lite rike sør i landet. Etter sagnet hadde han lovt den stolte kongsdatter Gyda at han ikke ville kjemme eller klippe

Ovenfor: Økseblad fra Blusuvollen, $\frac{1}{3}$ st. - Vikingetida.
Til venstre: Sverd fra Stavne, $\frac{1}{7}$ st. fra omkr. 800 e. Kr.

håret sitt før han hadde samlet heile landet. Fra Opplandene kom han til Trøndelag. På Ørland og Selva budde den gang jarlen Håkon Grjotgardson som rådde over kyststrøket fra Lofoten til Nordmøre. Han hørte til Håleggjarlenes mektige slekt.

Snorre forteller at han traff Harald utafor Yrjar (Ørland), og de ble forlikte om at Håkon og hans menn skulle hjelpe Harald. De reiste inn i Gaudalen og felte her to småkonger og tok rikene deres. Det var Gaudølafylket og Strindafylket. Håkon

Vikingskip.

fikk styringa av Strindafylket og skulle bu på Lade. Lade ble også kongsgard. Fra skipsverftet innafor Ladehamrene fikk Harald skip til ei ferd sydover, og han la under seg Vestlandet og resten av Norge. Etter Snorres tidsrekning skjedde dette i 872. (Helst skjedde det omkr. 890). Harald fikk navnet *Hårfagre*.

Harald var nå den høgste styrer i landet. Han tok gardar fra folk som hadde satt seg opp mot han. Han satte inn *årmenn* til å styre disse gardene, og de var også gjerne kongens ombudsmenn. Skulle det f. eks. være tingsamling, var det gjerne de som sendte budstikka ut. Lovregler for samliv mellom mennesker vokste fram litt om senn, men det var ikke samme rett for alle. En træl kunne de slå ihjel og bare betale bot til den som eide trælen. Var det en fri mann som ble slått ihjel, var det slekta til mannen som hadde plikt på seg til å ta hevn eller få oppreisning på annen måte.

Harald Hårfagres yngste sønn, Håkon den gode, forbedret lovvesenet. Folket, alle mann som hadde arbeidshjelp heime, skulle møte når det var kalt sammen til ting, og møteplassen ble på Frosta. Garden der de møttes fikk navnet Loktu (Lagatun).

Ringspenne fra Ranheim, ²/₃ st. -
Vikingetida

et fire-fylkesting. Det ble også holdt åtte-fylkesting for heile Trøndelag. Da var det utsendinger som møtte, 240 fra Uttrøndelag og 160 fra Inntrøndelag. Dette tinget — lagtinget — var høysterett. Ei sak kunne bli sendt fra fire-fylkestinget til lagtinget, og her var dommen avgjørende. Det ble også holdt ting

Hvert fylke hadde sine ting, men det kunne og bli holdt to-fylkesting og fire-fylkesting. Alle var allting. Tinget ble ledet av en lovsigemann som måtte kjenne lovene, og en lagrett la fram sakene som skulle avgjøres. Vi tenker oss at det i Strinda var blitt strid om en arv. Saka kommer opp på Strinda fylkesting på Frosta. Lovsigemannen eller lagmannen greier ut om vedtak som var gjort på et ting i en liknende sak. Lagretten legger fram sin innstilling. Blir så folkedommen omtrent enstemmig, er saka avgjort. Men blir det et mindretall på minst en fjerdedel, kan saka komme opp på et to-fylkesting og kanskje også på

på Øra, nedst på Nidarneset. På dette tinget — Øretinget — ble gjerne Norges konger senere kåret.

Håkon tok seg kraftig av landsforsvaret. Heile kysten, så langt inn som laksen gikk, ble delt inn i skipsreder. Hvert skipsrede skulle skaffe et hærskip med utstyr og mannskap. Strinda fylke måtte visstnok rede ut tre skip, og hver sommer kunne det bli lærferd. Håkon fikk også ordnet med veter på fjelltoppene. De skulle tennes når fienden var i sikte. Våttakammen bærer navn etter en sådan varde. På Ladehammeren var det også i sin tid varde med vardevakt.

Fra hedenskap til kristendom.

Det gikk omkring ett tusen år før kristendommen nådde opp til vårt land. Samferdsla mellom landa var ikke særlig livlig. Under folkevandringene — 400—600 — var folkeslag fra øst trengt inn over Mellom-Europa og veltet gamle riker og dannet nye. Det tok tid før kristendommen trengte igjennom her. Det ble derfor særlig fra vest at kristne tanker nådde fram til Norge, og dette skjedde i vikingetida. Kristne tanker kunne da komme inn i den heimlege gudetrua.

Jarlene på Lade, både Håkon Grjotgardsson, Sigurd Ladejarl og sønnen Håkon dyrka de gamle guder og sto for ofringa i fylkeshovet på Lade. Her kom folk sammen fra heile Strinda-fylket til offergilde. Det var vinterblot, juleblot, sommerblot og midtsommerblot. Stundom kom de sammen her fra heile Ut-Trøndelag. Den gamle gudedyrkinga hadde sin faste borg i Trøndelag. Det kom vel av at trønderne tok lite ut til fremmede land i vikingetida, og det tok derfor lengere tid før de nye tanker nådde opp her. Derfor ble motstanden her så hard.

Den gamle offertjeneste gikk for seg etter faste regler. Offerdyra var gjerne småfe og hester. Hesten var i den gamle tid ikke trekkdyr, men ridedyr og offerdyr, og under Asatrua var den et hellig dyr. I den kristne tid ble det derfor forbudt å spise hestekjøtt, og ingen ville røre ved en død hest. Først ut på 1800-tallet begynte folk hos oss å spise hestekjøtt.

Under ofringa ble blodet av offerdyra samlet opp i en bolle — lauthollen — og etterpå skvetta utover alter, vegger og folk. Kjøttet ble kokt over langilden og spist av folket med rikelig øl til som bøndene sjøl hadde med. Tanken med ofringa var å gi

Asbjørn fra Meddalhus.

godene rike gaver, så kunne en også vente noe godt av dem igjen: godt år og lykke i krig. På Øst- og Sørland var nok kristen misjonsvirksomhet begynt forholdsvis tidlig. Her nord er det konger som blir foregangsmenn. Først var det Håkon den gode som var fostret opp i England. Han hadde med prester og begynte å bygge kirker. Men motstanden i Trøndelag ble for stor. Han måtte bøye av under bøndenes sterke press i et møte på Lade. Deres fører var Asbjørn fra Meldalhus. Men de nye tankene grep allikevel om

seg, både i Håkons og Erikssønnes tid. I 995 kom Olav Trygvason til landet. Året før var han blitt døpt i England, og han ville nå vinne Norge for den kristne tru. Akkurat på den tid ble Håkon jarl drept på Rimul, etter det Snorre forteller. Han hadde vært en ivrig dyrker av de gamle guder og satt hovet på Lade i god stand. Da Olav kom, tok han ut av hovet det som hadde verd, og hovet ble brutt ned. Olav var en prektig mann, var mester i all idrett, var munter og full av skjemt i omgang med folk, og han var veltalende, høymodig og trofast mot sine venner. Han var et ideal av en nordisk høvding. Men dette med hovet ble likevel for meget, og trønderne reiste seg til motstand. Da dro Olav sørover og fikk fylke etter fylke langs kysten til å ta imot kristendommen. Nå kjente han seg sterkere mot trønderne. I 998 gjorde kongen et stort gjestebud på Lade. De beste menn fra bygdene omkring ble innbudt. Under gjestebudet lot

kongen blåse til husting, og hans våpenføre men kom sammen. Olav talte til bøndene og sa at nå var han villig til å blote, men da ville han ofre de fremste høvdinger i Trøndelag. Da ga bøndene seg. Det ble stordåp på Lade. Misjonsbiskop Sigurd som i sagaen har fått tilnavnet «den mektige», sto for dåpshandlingene. Det er den første dåp som en vet av på Strinda, og en må gå ut fra at mange strindinger var med i denne dåpen.

På den tid grunnla Olav Nidaros, og han lot bygge Klements-kirka nær elva nede på neset. Det var der klokka «Glad» hang. Denne klokkeklangen var noe nytt. Den kalte på folk. Det var klangen fra denne klokka Magnus den gode trudde han hørte på Lyrskogs hede den morgenen da han slo venderne og berga Danmark. Han fikk da tilnavnet «den gode» også i Danmark.

Olav for ofte hardt fram under kristninga av landet. Det samme gjorde Olav Haraldson (den hellige). Biskop Grimkell er den mest kjente geistlige på denne tida. Alle brukte samme framgangsmåten: makta. Det var det eneste folk bøyd seg for, det eneste de respekterte. Men etter Olavs fall på Stiklestad 29. juli 1030 kom noe nytt inn, det var trua på Olav som helgen og de miraklene som ikke hadde noe med makt å gjøre. Her måtte folk bøye seg i undring.

Det kunne ha vært rimelig at den norske kirke kom under engelsk overhøyhet, for derfra var misjonærene kommet. Men på den tid rådde Knut den mektige i Danmark. Han hadde lagt under seg England og ville også ta Norge. For å unngå Knut ble derfor den norske kirke lagt under erkebispem i Bremen, seinere Hamburg. Harald hårdråde ville forresten sjøl være den høyeste leder for kirken, og han skrev til erkebispem i Bremen at han ikke visste av andre erkebisper i Norge enn kongen, for det var han som hadde Olavs helgenskrin i sin varetekt.

Strinda fylke fikk sin kirke på Lade ved midten av det 11. hundreåret. Søndager og helligdager kom folk sammen her fra Leksvik, Frosta og Åsen foruten fra Malvik og Strinda. I kirka var ikke kirkestoler, bare benker langs veggene så gamle og svake kunne sitte. Folk ble stuvet sammen i det lille gudshuset.

Våpen måtte ikke tas med inn i kirka, de måtte bli igjen i våpenhuset. Men kirkevegen var lang for mange, og høvdinger satte i blant opp små kirker for sine folk på heimstaden. Slike kirker var kalt *høgendeskirker* (makelighetskirker). Seinere ble også bygd kirker for ei heil bygd.

Olav Kyrre var en god mann for kirken. Han bygde Kristkirka i Nidaros i den tids stil, den romanske. Han var visstnok en lærd mann, gikk flittig i kirka og hjalp gjerne presten under gudstjenesten. I hans tid kom i stand velordna selskapsskikker, de såkalte *gilder*. Gildebrødrene skulle hjelpe hverandre om noe kom på, f. eks. ildebrann eller andre ulykker. Møtene gikk gjerne på omgang på de gardar som hadde best rom.

Kirken kom etter hvert til større makt, og den fikk en fast økonomisk ordning da tiendeskatten ble innført. På den tid tok de fleste land i Europa del i korstogene til Det hellige land for å fri landet fra tyrkerne. Den norske konge, Sigurd, reiste også med noen skip, og da han kom tilbake i 1112, fikk han det ordnet så at hver mann skulle gi tiendedelen av alt som vokste på åkeren, seinere også all annen inntekt. Denne tiendeskatten skulle deles mellom bispen, presten, kirken og de fattige med en fjerdedel på hver.

Bakke kloster var visstnok bygd først på 1100-tallet. Det var et nonnekloster som hørte til Benedektinerordenen, men grunnleggeren er ukjent. Det var styrt av en abbedisse og en priorinne, men klostret hadde visst ikke mange nonner. Derimot bodde der flere eldre damer som ga eiendom til klostret for å få bo der. Der var også unge kvinner som i klostret skulle få en god og kristelig oppfostring. Bakke kloster ble rikt. Det hadde jordgods på Strinda og i andre bygder. Årlig kom det inn en mengde korn, fisk, smør, ost, gråskinn og penger.

Etter at den norske kirke hadde vært under erkebispem i Bremen og siden i Hamburg, kom den i 1103 under erkebispem i Lund. I 1152 fikk Norge sin egen erkebisp med sete i Nidaros. Kardinal Nikolaus Brekspær ble av paven sendt opp til «nordmennenes ville stammer» som det het. Kardinalen kom godt

ut av det med nordmennene, og kirken fikk en fast ordning under paven i Rom.

Før hadde kongen nevnt ut bisper og likeså prester ved fylkeskirkene. Ved de andre kirker kunne bøndene kalle sin prest. Før hadde de ved folkelige domstoler rett til å dømme også i kirkelige saker. Alt dette blir nå endret. Ingen verdslig makt skulle ordne med kirkelige saker. Før var kirken en kongestyrte folkekirke, nå blir folket og seinere for ei tid også kongsmakta, avhengig av kirken.

Strinda fylke ble etter hvert delt opp i flere prestegjeld, og ved midten av 1200-tallet var Leksvik, Frosta og Åsen skilt ut. I 1897 fikk Malvik egen kirke.

De gamle kirkefyrster la stor vekt på å vise kirkens makt og storhet ved å bygge prektige katedraler. I slike hus måtte folk føle sterkere sin uverdighet og kirkens moderlige verdighet. De forsto ikke stort av det som foregikk der inne, men her var noe over forstanden, og det talte uten ord til sjelen. Det største byggverk i Norden i mellomalderen var Nidaros-domen som var ferdig ved år 1300. Erkebisp Øysteins navn er særlig knyttet til dette storverket. Omkring 1170 ble et nytt kloster bygd i Strinda. Det var *Elgesæter kloster* på Øya ved Klosterdalen. Det var et munkekloster, og det var visstnok erkebisp Øystein som gjorde opptaket til dette klosteret. Stein fra Mariakirka i byen ble brukt til bygget. Erkebispem var abbed i klosteret, og en prior hadde det daglige tilsyn. Dette klosteret kom ikke til å samle så store rikdommer som Bakke, men det fikk langt større innflytelse. Klosteret var i nær samarbeid med domkirka, og en del av kanikkerne eller korsbrødrene ved domkirka budde i klostret under munkeløfte. Veggen mellom domkirka og Elgesæter var ikke lang, for det var bru over elva straks øst for Elgesæter bru. Klosteret er nevnt flere ganger under borgerkrigene.

Til Elgesæter kloster kunne også folk fra bygdene komme, og munkene ble på mange måter læremestre for bøndene. De kunne gi rettleiing i å bygge vasskverner og i å lage veger og bruer. Klosteret hadde sitt gardsbruk, og det hadde blomsterhager.

Som lesebok i skolen var i den første tid brukt Nytestamentet. Seinere kom ABC-bok og lesebok av K. O. Knutzen. Etter 1850 ble det ny rodeling og undervisningstida ble 15 veker. Det blir flere faste skoler. Ranheim fikk fast skole i leide lokaler fra 1855. Samtidig gikk Byåsen over til halvfast skole med undervisning på Ferstad, Munkvoll og Kystad. Fra 1858 hadde Lade sokn faste skoler i alle kretser. Skolen kom til ro og fikk flere hjelpemidler. Sokneprest Essendrop hadde gjennomført et viktig reformarbeid.

Ved formannskapsloven av 1837 ble det mange oppgaver som den alminnelige mann fikk å ta vare på. Det ble derfor spørsmål om bedre skole. Så kom skoleloven av 1860. Da ble rekning, skrivning og sang faste fag for alle. P. A. Jensen ga ut ny lesebok, og den inneholdt stykker i historie, geografi og naturfag. Handgjerning for jenter og gymnastikk for gutter kunne innføres. Lærerne fikk å undervise 6 dager i uka mot før 5.

Det ble bygd skolehus. I 1853 ble det bygd skolehus ved Munkvoll på Byåsen og i nærheten av Steinaunet. Hvert av disse husa hadde et klasserom og bustad for læreren på to rom og kjøkken. Skolejord for læreren ble lagt til. På Byåsen var dette en gave fra Harald Krogh. I 1890 ble Byåsen skole utvidet med ett klasserom, og i 1909 ble oppført ny bygning med fire klasserom. I 1930 kom til ennå en ny bygning med fire klasserom, sløydsal og skolekjøkken. I 1938 fikk skolen gymnastikkbygning.

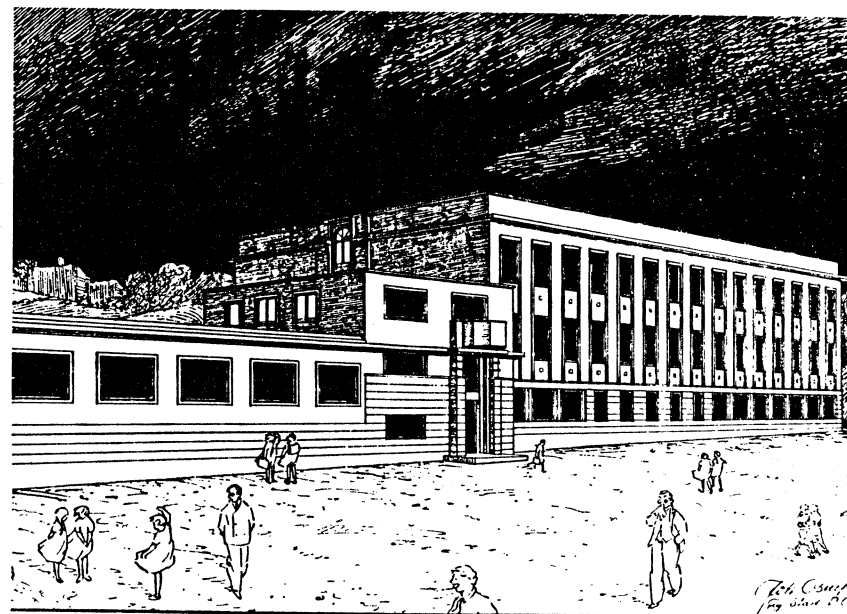
Solbakken skole ved Jonsvatnet ble oppført i 1866. Den hadde ett klasserom og bustad for læreren. Skolejord. I 1924 ble oppført ny skolebygning med to klasserom, sløydrom og handgjerningsrom.

På Søndre Berg (Betseme) var fra 1873 fast skole i leiet lokale, Denne skolen gikk inn da

Åsvang skole ble bygd i 1881. Den hadde to klasserom og bustad og jordvei for læreren. I 1914 fikk skolen et tilbygg på to klasserom, og i 1928 ble oppført ny bygning med fire klasserom og sløydrom.

Nidarvoll skole ble tatt i bruk i 1884. Skolen hadde to klasserom og bustad og jordvei for læreren. Nå ble skolen ved Steinaunet lagt ned og elevene flyttet dels til Åsvang og dels til Nidarvoll. I 1904 ble oppført en ny bygning på fire klasserom og sløydrom. Denne bygninga ble i 1934 ombygd og utvidet med to klasserom. I 1920 fikk skolen skolekjøkken. I 1939 ble oppført en bygning med gymnastikksal, sløydsal, et klasserom og bustad for skoletjener.

I Bratsberg var det fast skole på Øvre Ekle i leid lokale til Eklesbakken skole ble tatt i bruk i 1885. Her ble holdt skole i 30 år til Lialøkken skole ble bygd i 1915. Den har to klasserom og et rom til handgjerning og sløyd. I andre høgda er bustad for lærer og lærerinne.

Berg skole.

Greistadløkken skole for elever fra Engelsås og Digre skolekretser ble tatt i bruk i 1891.

Brurok skole ble bygd i 1917. Den har to klasserom og ett rom for sløyd og handgjerning. Der er bustad for lærer og lærerinne. Skolebygninga på Greistadløkken ble da flyttet til Øvre Gjervan og brukt noen år til elever fra Strinda og Malvik.

Ranheim hadde hatt fast skole i leide lokaler til 1903 da det ble ført opp skolebygning med seks klasserom. Det ble oppført særskilt bygning med bustad for lærer og lærerinne. I 1917 fikk skolen en ny bygning med fire klasserom, skolekjøkken, handgjerningsrom og sløydrom og bustad for skoletjener. I 1939 fikk skolen gymnastikkbygning med plass for bedre sløydsal. For å få plass for denne bygninga måtte huset med lærerbustader fjernes.

Munkene fikk nye plantesorter utafra, og det kom også bøndene til nytte. I blant kjøpte bønder gravplass på kirkegården ved klostret.

Ved reformasjonen ble kloster- og munkevesen forbudt, og den eiendom som hørte klostrene til, ble inndradd under kronen. Under sjuårskrigen ble både Elgsæter og Bakke kloster ødelagt i 1564, og en del stein fra de to klostrene ble seinere brukt til Vår Frue kirke.

Kristendommen førte med seg en omlaging i syn og tenkemået. Barn skulle ikke settes ut, og det var kristenplikt å hjelpe de fattige og gi almisse til dem som trengte det. Trælene var gitt fri. Menneškeverdet skulle respekteres. Fattige gutter kunne i tjeneste for kirken nå høge stillinger. Nikolaus Brekspær f. eks. begynte som tiggergutt og endte som pave.

Det gamle bondesamfunn lages om.

Til ut i mot slutten av vikingetida hadde en de store ættegardene der flere ætteledd bodde sammen på garden. Det var nok av arbeid på en slik gard, og der var mange arbeidsfolk. Gamlefar sto for arbeidsordninga, og han ble da noe av en høvdingeskikkelse. Han måtte følge med og gi ordre om det arbeid som skulle gjøres, både på garden, i skogen, på sjøen og i smia. Det var kollbrenning, tjærebrenning og innsamling av myrmalm. Det var skipsbygging og ledingsferder og handelsferder. Det ble velstand og tildels rikdom på gardene. I denne tidbolken vokste fram storbønder og høvdingar.

I slutten av vikingetida ble mange av de store ættegardene delt opp, og nye gardar ble ryddet og bygd. Når de unge menn kom heim fra sine ferder ut, likte de ikke å gå inn igjen som underordnet i en storfamilie. De ville ha sin egen gard.

I tida utover ble det større forskjell på fattig og rik. Der var høvdingeslekter som hadde lagt grunnen til makta si i vikingetida og drev skipsfart og handel, og der var mindre velstående folk som sleit med arbeid på jorda eller dreiv fangst og fiske. Trælene var blitt fri, og det var ikke lett for dem å arbeide seg

opp. I tida fra 1100 til 1300 gikk eiendomsretten til jorda for en stor del over fra bøndene til kirken og klostrene. Særlig var dette tilfelle i ei bygd som Strinda, som lå like ved et større kirkesentrum. Bøndene som for det meste var blitt leilendingar, ble en hardt arbeidende klasse, og de måtte også utføre slikt arbeid som etter gammelt syn var uverdigg for den frie mann.

Folketallet steig, og det ble spørsmål om albuerom. Spenninga mellom rike og fattige auker etter hvert, og så kom

Borgerkrigene som begynte i 1130 og varte i 110 år.

Disse krigene tar seg i historien ut som kriger mellom tronarvinger, og det var det jo også, men i virkeligheten var det kriger mellom stormannsætter som særlig hadde vokst fram i vikingetida, og de lågætta som delvis hadde træler til forfedre, og det ble strid mellom kirkemakt og statsmakt. Borgerkrigene var blodige og ødeleggende. Norges beste kraft ble brutt i disse krigene. Det var plyndring utover bygdene, ikke minst i Strinda som grensa til byen. Og mannefallet var stort. Da Sverre og Magnus Erlingson en gang møttes i Nidaros, sa Magnus at han i kampene mot birkebeinerne hadde mistet hundre hirdmenn av lendermannsklassen, seksten lendermenn og dessuten sin far, Erling jarl.

Sverres saga er sterkt knyttet til Trøndelag og til Nidaros, og ofte ser vi Strinda nevnt. I 1177 kom Sverre fra Sverige med sine menn. Han kom over Mostadmarka, forbi Jonsvatnet og til Bratsberg. Han og folket hans hadde ikke hatt søvn eller mat på fem døgn da de tok inn til bonden Vigleik på Digre og fikk mat og pleie der. Seinere var de i Selbu, ei tid etter i Rennebu og kommer så til Gauldal. Herfra la Sverre vegen over Byåsen og kom uventa til byen og vant et slag her. Kort etter ble holdt åtte-fylkesting på Brattøra, og her fikk Sverre kongsnavn, og landet ble tilkjent han med våpentak og eder.

Sverre hadde nå utover ei tid å kjempe mot Erling jarl (skakke) og sønnen Magnus. Engang Erling og Magnus var i

Nidaros, var Sverre i Gauldal. Han ville verve folk der, men bøndene ville ikke gå med. Han fikk likevel 360 mann i tillegg til det han hadde før. Det var mest husmenn og lauskarer, og de var dårlig rustet. En stor gauldøl, Øyvind, tok i farten med seg en slugu så han var ikke heilt tomhendt. Om Morgenen sto Sverre med mennene sine på toppen av Steinberget. Her talte han til dem og lofte rik vinning dersom de vant. Den som felte en stormann, skulle få en slik stilling som stormannen hadde. Heldigvis for Sverre var motstanderne søvnige og i ulag etter drikkekalas kvelden før. Sverre seiret. Erling jarl falt, på Kalvskinn og bort i mot 60 hirdmenn og noen lendermenn. Nå fikk Sverre tilslutning også av storætta og framstående menn. De kom og hyllet han, eller de sendte bud med helsing til han. Sverre sa at trønderne skulle være hans kjæreste undersåtter.

Året etter kom Magnus til Nidaros med store hærstyrker som var samlet i Bergen. Det ble slag på Ilevollen. Bøndene var nå med Sverre. Bymenn, strindinger og ledingstropper sto ferdig til kamp. Sverre satte mot i dem på samme måte som året før. Kampen tok til og endte med stor seir for Sverre. Magnus mistet mange av sine beste menn, men også Sverre led tap.

På toppen av Steinberget, på en fjellknaus, bygde Sverre en borg som han kalte Zion etter kong Davids borg i Jerusalem. Før påske i 1183 kunne han flytte inn i borgen. I daglig tale ble borgen alt da kalt *Sverresborg*. På samme tid lot Sverre bygge det største skip som til da var sett i Norge, Mariasuda. Det var sjøsett i Nidelva et stykke ovafor Skipakrok. Året etter var det med i slaget i Norefjorden i Sogn da Magnus Erlingsen falt i 1184.

Oppe på Sverresborg kunne det være et mannskap på flere hundre mann. Bynesingen Torstein var høvedsmann på borgen. Han fikk tilnavnet *Kugad* fordi han overga borgen til fienden to ganger. En gang kom en oprørsflokk til Nidaros som kaltes *Kuvlungene*. De ville ta borgen, men greidde det ikke

Men så hadde de fanget en morbror av Sverre som het Nikolaus Sultan, og de tok han med opp til borgen og sa at de ville henge Nikolaus dersom Torstein ikke overga borgen. De reiste galgen, og da ga Torstein etter. Kuvlungene fikk borgen. Seinere kjempet *baglerne* mot Sverre, og deres mest kjente leder var Oslo-bispen Nikolaus Arneson. Sverre slo dem grundig i Oslo, men en del av baglerflokken tok over land og kom til Nidaros. Mat og utstyr tok de i byen og på bygdene omkring, men Sverresborg greide de ikke å ta. Så sendte de noen opp til borgen for å treffe Torstein. De sa at de to gardene hans ute på Byneset ville bli brent dersom han ikke lot dem få borgen. Han lot seg skremme, og da han gikk inn, «glemte» han å stenge en lønndør til borgen. Om kvelden kom baglerne inn gjennom denne lønndøra og dreiv birkebeinerne ut. Borgen ble brent. Torstein gikk over til baglerne og brukte store ord om Sverre som nå skulle være slått i Bergen og hadde ikke så mye som en båt å kare seg nordover i.

Det kom en svensk kongsønn, Karl Sverkeson, til Nidaros. Han var svigersønn av Sverre. Så kom baglerne til byen. Karl med mennene sine gikk over brua og opp til Berg. Baglerne fikk greie på dette og drog opp til Berg og drepte Karl og hans menn.

Seinere kom Sverre til Nidaros, og baglerne trakk seg unda. Her var ikke mer mat å ta nå hverken i byen eller i bygdene nær byen. De dro derfor på røverferd nord og sørover. Torstein Kugad reiste inn Hemnefjorden, seilte skuta si på et skjær og tok over land og kom heim til Byneset. Men snart ble han lei seg og ville nå gjerne bli Sverres mann igjen. På den tid levde den kloke lagmann Gunnar bonde eller Gunnar Grjonbakk, og Torstein sendte bud til han og ba om hjelp. Gunnar snakke med Sverre og sa at det var ille at han hadde mistet en så veltalende mann som Torstein. Å, så ille var det vel ikke heller, sa Sverre. Men jeg trur nok at kongen vil gi han grid om han kommer tilbake, sa Gunnar. Er du nå også blitt formynder for Torstein, du Gunnar, sa kongen. Ja visst skal

han få grid av meg, men det er uvisst hva birkebeinerne vil gjøre med han.

Kort tid etter gikk en mann med sid hatt sammen med Gunnar lagmann i Nidaros. Det var Torstein, men ingen kjente han. Nå skulle han få komme inn til kongen. Da han var innafør døra, kasta han den side hatten av seg og stupte fram over golvet og dro seg framover til han nåde foten til kongen. Å sæle meg, sa han, at jeg har fått komme til kongen, den beste av alle menn. Og så ble det en ordflom om den store kongen og de fæle bagler. Birkebeinerne murra og sa at det var best at de tok han med ut på Øra med det samme og hengte han, men Sverre vernet han. Torstein nytta seinere alle høve til sterke lovord om Sverre.

Et stort slag ble holdt på Strindfjorden. Sverre var i Nidaros. Han hadde fått bygd flere skip, og byen hade fått forsvarsverk. Så kom baglerne. De la til ved Devlehavn og gikk over Lade og Bakklandet for å komme inn i byen over brua, men ble slått tilbake. En avdeling prøvde å komme opp elva med noen skip, men fra hustaka ble det kasta stein, og baglerne måtte la skipa sine drive ned over elva igjen. Bisp Nikolaus var ivrig etter å finne en landingsplass og lot seg ro til Ilsvika på speiding, men Sverre lot noen menn dra ei skute over fra elva for å fange bispen. Da Nikolaus så det, ble han redd og ba mennene sine ro av alle krefter. Det er meg de vil ha tak i, sa han. Han sprang fram i båten med slik fart at hua dreiv av hodet og ut i sjøen. Bispen kom seeg unda, men Sverre fikk bispehua. — Baglerne dro nå inn over fjorden mot Tautra og Frosta. Sverre og hans menn gikk i skipene og stevnet innover. Da kom baglerne fra Tautra, og skipene deres var fulle av røvøt gods. De ville nå helst komme seg ut fjorden, men birkebeinerne tvang dem til slag, og det ble et stort slag med stort mannefall. Skip etter skip av baglerflåten ble rydda, og Nikolaus som hadde ligget et stykke ifra, tok flukten ut fjorden. Om kvelden kom birkebeinerne med de skip de hadde tatt, og la opp i elva.

Sverre lå i stadig kamp heilt til han døde i 1202. Han lå også i strid med erkebisp. Paven krevde på den tid at keisere, konger og fyrster skulle stå under paven, og at den verdslige stat skulle stå under kirken. Dette ville Sverre ikke finne seg i, og stridighetene begynte, først mellom Sverre og Øystein, og da Øystein døde i 1188 mellom Sverre og erkebisp Erik. Striden ble da så bitter at Erik dro ut av landet og fikk paven til å lyse Sverre i bann. Sverre ga seg ikke. Han sa at han hadde guddommelig rett til landet fordi han hadde arveretten. Han «talte Roma midt imot».

Sverre hadde en søster som het Secilia, og som var gift på Gjølme i Orkanger med Bård fra Rein. Deres sønn Inge ble ei tid høvding for birkebeinerne. Han giftet bort sin søster Sigrid til lendermann Torgrim av Ljanen. Bryllupet ble holdt i Nidaros, og de beste menn fra bygdene omkring var med i festen. Fram på kvelden kom melding om at baglerne var underveis, men alle var drukne og ville ikke tenke på slikt. Brudgomen lovte å sørge for vakthold, men ingen ville våke. Fram på morgenen kom baglerne. Da var det ro i byen. Alle sov. Det ble et fryktelig blodbad. Brudgommen ble drept. Kong Inge sprang ned til elva nesten naken. Han vasset ut i og greide så vidt å komme seg over, men ble så liggende. En trufast birkebeiner, Reidulf Bårdsbror, kom til, han la kappen sin om kongen og bar han opp til Skyås. Her fikk han hest og slede og kjørte han oppover Strinda og til Klæbu. Baglerne lette etter Inge, men fant han ikke.

Under denne kampen hendte det at en bagler sprang etter en birkebeiner som ville søke ly i en kirke. Men ved hjørnet av kirka ble birkebeineren drept. Da så den andre at han hadde felt sin bror. Slik kan en borgerkrig være!

Krig og herjinger brakte ulykke ut over alle bygder. I Inges tid var det dessuten uår i Trøndelag, og bøndene klarte ikke å betale leidangavgiften og tiendeskatten. Sysselmann Erik Foss på Strinda klaget på bøndene som ikke betalte. Til sist sa kongen til sysselmennene i Trøndelag at de skulle stevne

bøndene til Rind (nå Rindleret i Verdal). Bøndene møtte fullt rustet og samlet seg ovafor tingstedet. Kongen sendte sin halvbror Skule Bårdsen til dem og ba dem komme ned. Bøndene nektet. Erik Foss reid så opp og ba dem komme, men de sa nei. Da ble Erik sint og slo til en bonde mellom herdene med spydskaftet. Bonden snudde seg og hogg til med øksa. Hogget tok av låret, og Erik falt halvdød ned av hesten. Bøndene satte nå nedover mot kongens folk, og det ble en hard kamp til kongsmennene dreiv bøndene på flukt.

Inge Bårdsen hadde lovt å ta ut på korstog. Den mektige pave Innocens III lot preke korstog også i Norge, og et skip skulle rustes ut med mannskap fra Nidaros og bygdene. Men kongen døde, og så falt det heile sammen.

Etter kong Inge kom Sverres sønnesønn Håkon Håkonson til makten. Han ble tilkjent kongsretten på et møte i Bergen. Den kloke Gunnar lagmann talte Håkons sak, og han fikk støtte av de andre lagmennene. Men Skule ville også ha makta, og borgerkrigene holder fram. Håkon gifta seg med dattera hans, og han fikk titel av hertug. Alt var for lite. Han fikk land å styre, fra og med Sunnmøre og nordover. Kong Håkon styrte landet lenger sør. Skule ble sjuk og trudde han skulle dø. Da lovte han å bygge et kloster på fedregarden Rein i Rissa, og han lovte å ta korset og dra til Det hellige land dersom han ble frisk. Han ble frisk, og Reinsklostret ble bygd, men i stedetfor korstog ble det mer borgerkrig. I 1239 tok han kongsnavn på Øreting. Olavs helgenskrin ble båret ned til tingstedet. Dette skulle gi vigsel. Kampene fortsatte. Skule led stort nederlag i et slag ved Oslo. Her falt også mange av hans menn fra Trøndelag. Skule flyktet nordover, kom over Dovre og til Nidaros. Men nå hadde han stemningen imot seg. Håkon hadde senut en hær nordover fra Bergen. Den kom og tok byen. Skule ville komme seg unda og gikk til brua, men folket hans hadde brutt den ned, og han måtte ta over i båt. Han gjemte seg i skogen på Erlandshaugen (der Kristiansten festning er) sammen med noen få menn. Flere forlot han og dro oppover Strinda.

Skule hadde en sønn, Peder, som også måtte flykte. Han kom opp til øvre Elgsæter og gikk inn i bakstehuset til noen kvinner som bakte flatbrød. Han fikk noen gamle klær på seg og gjemte seg. Kongsmennene fikk høre om Peder. Noen mann gikk opp, fant Peder og drepte han. — Men så var det Skule. Munkene i Elgsæter kloster hadde fått vite om hans stilling og ville hjelpe han. De sendte noen korkåper til Skule og mennene hans. — Det var skikk at munkene hadde gangdager utover markene. En dag da de gikk i prossesjon, la de vegen forbi skogen på Erlandshaugen, og Skule med sitt lille følge smatt inn i rekkene. Slik kom de inn på Elgsæter. Hans fiender fikk likevel vite det og samlet seg utafør klostret. Erkebisp Sigurd ba for hertugen at de måtte skåne livet, men så ble det skutt fra klostret, og kong Håkons menn mente at nå fikk det være nok. De satte eld på klostret, og hertugen gikk ut.

Åsulv Jarls frende fra Østråt hadde ligget i strid med Skule om eiendomsretten til Østråt. Han var møtt opp men sine menn, og han felte hertugen.

Denne hendinga var den siste i borgerkrigene som nå hadde vart i 110 år. Det hadde vært 110 år med plyndring og manncfall så landet ikke orka mer.

*

Gjennom ufredsåra hadde det skjedd en stor omlaging i folkesamfunnet. De gamle stormannsslekter var tynnet kraftig ut, og folkepartiet hadde seiret i krigene, men makta hadde etter hvert glidd over i hendene på kongen og hans menn og over til kirken. Jordgodset var for en stor del blitt kirke- og klostereie. Bakke, Elgsæter, Nidarholm og Rein kloster hadde jordegods i Strinda. Erkebisp, latinskolen og kirker i byen likeså. Strindas egen kirke hadde derimot ikke stort. I stedetfor den sterke og stolte odelsbonde levde det nå på strindagardene en kuet leilendingsstand.

Kongens hjelpesmenn var lendermennene og sysselmennene. De tok inn alle skatter og ordnet med rettsting og militære saker.

Rettsvesenet lages om.

Det ble etter hvert lite igjen av de gamle folkelige rettigheter. De gamle fylkesting som hadde samlet folk om lov og rett, hadde mistet sin dommermyndighet. Lagtinget eller åttefylkestinget med lagmannen i spissen ble holdt oppe. Domsmennene ble tatt ut av sysselmannen. Lagmannen ble utnevnt av kongen, ble altså kongelig embetsmann. Dermed var den gamle folkelige rettsordning glidd ut av hendene på bøndene og lagt under kongen og hans menn. Det var likevel en underordnet rett der folkestyret ble holdt oppe, og det var bygde- eller herredstinga som gjerne ble holdt vår og høst. Sysselmannen var formann på tinget fordi han hadde med skatteinnkreving å gjøre. Denne ordninga varte til 1409. Da ble det utnevnt fogder eller futer som sammen med lensherren fikk å lede tingsamlingene. Domsmyndigheten i bygdetinga blir framleis hos folket.

Fra gammel tid hadde lovene vokst fram ved domsavgjørelser på alltinga. Men i det vidstrakte landet vårt ble det ikke bare ett samlingssted, det ble fire: Frostating, Gulating, Eidsivating og Borgarting. Men av den grunn kunne lovene ikke bli heilt like. De hadde jo vokst fram under ulike forhold. Da det ble nærmere samband mellom landsdelene, ble det nødvendig å få samme lov for heile landet. Håkon Håkonson hadde tenkt å få dette arbeidet gjort, men fikk ikke tid, det ble sønnen Magnus som tok arbeidet opp, og han har derfor fått tilnavnet *Lagabøter*.

Det ble sjølsagt et bry med å lempe på lovene slik at alle fire falt sammen. Det ble visstnok minst endring i Frostatingsloven. Det var særlig erkebisp, Jon Raude, som her voldt vansker, for han ville ha større makt for kirken.

Kongsmakta hadde gjennom lange tider vært sterk. Kongen hadde sine storgarder ut over landet. Han hadde alltid sin livvakt om seg, hirden, og hirdmennene var også kongens rådgivere. Den kaltes sammen til husting når det skulle være rådslagning. Formannen for hirden kaltes stallare. Han talte gjerne på vegne av kongen, og han ordna med skyss når kongen var på reis.

Kongen hadde gjerne 30 huskarer som tok seg av ordninga i kongsgarden og transport av varer. Til vakt m. v. hadde han gjester. Inne i kongshallen hadde han kjertesvenner til å stelle med lysene, og skutilsvennene tjente ved bordene. Det sto glans av kongen og hans hoff. Det hendte nok at enkelte stormenn kunne være nesevise og si drøye ting til kongen, men han var nå likevel konge. Verre var det da erkebisp og kirke ville ha herredømme over konge og stat. Dette lyktes under Magnus Erlingsson, men ikke under Sverre. Denne striden fortsatte også under seinere konger inntil kongemakta flyttet ut av landet i 1319. Fra da får erkebisp en ledende stilling i landet som formann i riksrådet.

Næringslivet skifter ikke mye karakter ut gjennom hundre-åra. Korndyrkinga sto høgt i Strinda, og en må rekne med at bygda dyrket nok til eget bruk og litt til fjellbygdene også. Ved lov var det fastsatt at det skulle være 4 mål åkervidde for hver ku på garden, men fjerdeparten av åkeren skulle hvert år ligge i træde (under fefot). Her kunne krøtera gå om sommeren, og åkeren fikk sommergjødsel, og så ble det lagt vintergjødsel til. Åkeren kunne da klare seg noen år uten å bli utpint. Det var kornavlent det i den tid ble lagt vekt på i jordbruket. Melkeproduksjonen var liten. Det var noe gras omkring åkrene som ble samlet inn, og så var det lauv, ris og beit og bork som ble brukt til vinterfor ved siden av halmen, og det fikk klare seg når dyra ble holdt i live over vinteren. Det kan være at geita med sitt gode næringsvett til somme tider var et like godt melkedyr som kua. — Det var nok særlig havre som ble dyrka i Strinda. Andre kornsorter som bygg og rug ble fra kring år 1200 ført inn, mest fra Danmark, men også fra England og Tyskland. Dette kornet ble solt så billig at det førte tap med seg for bøndene i Strinda som hadde salg av korn til fjellbygdene.

Ved siden av jordbruket var det fangst og fiske som folk levde av. Det hendte at odelsgutten ga garden til en yngre bror og fikk sjøl retten til fangsten. Fugl og smådyr ble skutt

med piler. Større dyr ble ofte fanget i dyregraver. — Fisket ga rikt utbytte. Det var fisk i fjorden og i Jerfir (Jonsvatnet) og om våren laks i Nidelva. Laksen ble fanget på flere måter. Iblant lyste de med tyristikker over kulpen, og laksen som søkte mot lyset, ble blendet og fikk så lystergaffelen gjennom seg. Det skulle også hende at fiskeren kastet klærne av seg og sprang i kulpen der laksen var, og så ble det nærkamp til laksen måtte bli med på land.

Folk som levde av fangst og fiske, var ikke så sterkt knyttet til sin næring som de egentlige bønder. Under borgerkrigene gikk de derfor lettere med i hærflommer. De fikk da kamerater, og det ble spenning, både under kampene og mellom slagene. De som falt, kom ikke tilbake og klaget. De andre kjente seg som helter. De hadde opplevd noe som de levde opp igjen i godt lag ved peisen eller under drikkegildene. Nye tokter ga stadig noe nytt å leve på. Og levemåten ble det alltid en råd med.

Arbeidet på gardene var slitsomt. Smedhandverket sto høgt, og de var flinke til å lage redskaper av forskjellig slag, men f. eks. å legge stål inn i en ljå eller skjuru kunne en ikke før på 1800-tallet. — Skulle kornet males, var det å bruke handkvern. Kring 1300 kom vasskvernen i bruk her nordafjells, og det var munkene og geistlige som hadde lært bygge-måten. Elvene i Ila, ved Øvre Leirfoss og Vikelva på Ranheim fikk de første kvernene. I 1621 var det betalt skatt for 16 kverner i Strinda.

Økonomiske kår gjennom skiftende tider.

Norge hadde hatt sin storhetstid. Så kom borgerkrigene som endte med at begge de stridende parter tapte. Skipsfarten holdt seg oppe også etter borgerkrigene. Norske handelsskip som gjerne var kalt byrdinger, kunne fare i heile små flåter langs kysten og på fjordene. Det hendte også at noen bønder slo seg sammen og lastet skip for England. De reiste med sild,

huder, skinn, stokkfisk, fargemose m. m. Men så begynte tyske og hollandske skip å føre korn og andre varer her opp. Dette gikk ut over norsk skipsfart og handel. Så satte tyskerne seg fast i Bergen. Det var det store Hansaforbundet med hovedsete i Lübeck. Dette forbundet river til seg handel og skipsfart i de nordiske land. For de norske som i lange tider hadde hatt sjøen til tumleplass, ble dette lammende for tiltaksevne og pågangsmot. Dette blir den andre store landsulykke. Den tredje var svartedauden som kom i 1349. Denne farsotten som herjet mange land i Europa, kom fra Asia og var en byllepest med lungebrann. Den tok bort visstnok meir enn halvparten av det norske folk. Ikke alle bygder ble rammet like hardt, men Strinda hørte med til de bygder som var mest herjet. Flere gardar ble folketomme. Erkebisp Aslak Bolt ga i 1432 ut en jordbok over de gardar i landet som heilt eller delvis hørte til bispestolen. Enda var det 22 gardar i Strinda som lå øde. Så seint som kring 1700 ble av fogden budt ut flere gardar under et ting på Moholt. Det var Stubban, Blaklid, Ekle, Stenaune og Øvre Stene. Kongen eide gardene, men her var ikke brukere til tross for at bygselavgifta var satt svært lav. — Foruten svartedauden herjet også andre sjukdommer, og hjelperåder fantes ikke. En legebok kom ut på gammelnorsk på 1300-tallet. Den handlet om legeurter, om årelating, koppsetting og badstabad. Slikt kunne hjelpe en og annen gang når det gjaldt småting.

Tyngslene hopet seg opp for bøndene i disse nedgangstidene. På 1300-tallet fikk geistlige, militære og sivile øvrighetspersoner rett til fri skyss. Der var tider da dette ble en stor byrde for bøndene på Strinda.

Fra 1319 fikk Norge konge sammen med Sverige, og kongen budde i Sverige. Erkebisp som var formann i riksrådet, fikk da å holde vakt om Norges rett. Men så kom reformasjonen i 1536. Erkebisp Olav Engelbrektson som hadde kjempet hardt for kirkens og sin rett, måtte da ut av landet. Nå var det den danske konge som var landsstyrer i Norge. Alt kloster-

gods og bispegods ble dradd inn under kronen. Etter Aslak Rolts jordbok var det 3250 gardar eller deler av gardar som hørte erkebispestolen til, og så kom her til det gods som hørte til klostrene og de andre bispene i landet. Alt dette ble nå krongods.

Fra reformasjonen til eneveldet.

Erkebispem og kirken hadde hatt en ledende stilling i landet i over to hundre år. Nå blir det anderledes. Kirken skulle stå under kongen. Erkebisperverdigheten blir nedlagt. Bispnavnet ble sløyfet. I stedet skulle de kalles superintendenter. Den verdslige makt var blitt redd bispene. Men det varte bare et par slektsledd, og så kom bispnavnet igjen. — Alt det jordegodset som var kommet under kongen, skulle nå forvaltes av den verdslige makt, og det vokste fram en tallrik og mektig lendermannsklasse som sto for innkreving av skatter og avgifter. Det var gjerne danske herrer som fikk disse høge stillingene, og de ble ofte boende i Danmark. De hadde norske futer og bondelensmenn til å utføre arbeidet, og det gjorde de med hard hand. Bøndene fikk føle at de ikke lenger hadde med kirkelige myndigheter å gjøre. Det er dene tidbolken som er blitt kalt *adelsveldets tid*.

Reformasjonshundreåret var særlig mørkt. Det tok tid før den nye kirkeordning fikk noe å si for folk. Det ble oppløsning og nedgang. Midt i alt dette kom sjuårskrigen fra 1563 til 1570. Svenske hærstyrker kom innover bygdene til Trondheim. Domkirka ble brukt til hestestall. De to klostrene som lå på Strinda, ble brent. År etter år kom svenske hæravdelinger igjen. Folket i bygdene var utarmet og likegla. Det kunne være det samme hvem som styrte. Få eller ingen tenkte lenger enn til sin egen bygd. Om andre bygder ble plyndret, så fikk det bli deres sak. Heldigvis kom en hær fra Bergen, og det lyktes å drive svenskene tilbake. Hardest var kampene i 1570. Svenskene samlet seg i Småberga og skjøt inn i byen. De sendte inn 20 brannbomber for å brenne byen, men de norske fikk

kanoner opp i tårnet i domkirka og skjøt mot fienden. Det ble kamp ved brua, men de norske dreiv svenskene tilbake, og snart sluttet krigen.

Også på 1600-tallet var det stor nød mellom folk. Det var ofte uår. Mange døde av sult og pest. I uårstider var det fiske og fangst folk livberget seg med, men både fiske- og fangstredskaper var primitive og uhøvelige.

I 1640-åra under Kristian den 4. fikk Norge en stående hær. Soldater og hester skulle holdes i beredskap på gardene. Det ble nye og tunge byrder for bøndene. Ikke lenge etter ble det ny krig, og det ble bruk for hæren. Den var igjen med Sverige, som ved freden til Roskilde i 1658 tvang den dansk-norske konge til å avstå Nordmøre og heile Trøndelag til Sverige. Men Norge gjorde motstand. En stor del soldater reiste fra bygdene i Trøndelag til Bergen. Det var smått for dem både med mat og klær. Det er fortalt at 16 mann dro barfotet over land til Bergen. Dette viser at fattigdommen var stor, men også at der var offerånd og forsvarsvilje.

Den svenske konge Carl Gustav krevde fra de trønderske bygder 3000 mann til krig i andre land. De greide å samle nær 2000, men under marsjen østover kom mange seg unda. De andre ble sendt til Baltiske land, og få eller ingen kom tilbake.

Soldatene som dro til Bergen, kom sammen med en hær fra Hordaland og dreiv svenskene tilbake og fridde Trøndelag ut. Da hadde Trondheim vært svensk i 7 måneder og Trøndelagsfylkene i 5 mnd.

Den norske hær hadde fått prøvd seg i denne krigen. Den hadde kjempet ikke bare for heimen og bygda, men også for landet. Dette ble begynnelsen til en vaknende nasjonal ånd. Adelen hadde holdt seg unda alle byrder med landsforsvaret både i Norge og i Danmark, mens folket var kommet fram i lyset som en maktfaktor. Adelen hadde misbrukt i høy grad sin makt, nå mistet den makta si. Ved freden til Kjøbenhavn i 1660 måtte Sverige gå med på at Trøndelagsfylkene gikk tilbake til Norge. Adelsveldets tid var forbi, og vi får

Eneveldet.

Istedetfor lensherrer ble nå innsatt amtmenn som var kongelige embetsmenn. Bisper og prester, sorenskrivere og futer ble også kongelige embetsmenn. Heile styringsverket ble samlet i hendene på kongen. I Strinda ble likevel presten tilsatt av bispen fordi bispen var sokneprest i Strinda, og presten var kapellan under bispen.

Så trange som tidene var på 1500-tallet og utover, var det særlig trangt for de fatigste. Den fjerdedel av tiendeskatten som de fattige skulle ha, falt bort ved reformasjonen. Bøndene skulle sjøl hå denne delen. Fattigforsorgen ble ordnet på annen måte med presten som leder. Fra 1790 ble valgt fattigkommisjon. Det ble alminnelig å sende de fattige omkring på gardene, i lenger eller kortere tid på hver. Dette kaltes *legd*, en ordning som varte til år 1900.

Ny krig.

I 1718 ble det nye krigshandlinger på Strinda. Under den store nordiske krig ville Karl den 12. legge under seg heile Norge, og han sendte general Armfeldt inn i Trøndelag. Han kom gjennom Verdal og gikk mot Trondheim med 5500 mann og 1000 hester. Han slo leir ved Teslia. I byen lå general Budde med 8000 mann. Armfeldts folk tok på gardene høy, halm, korn, gardsredskaper, innbu, bord og tømmer. Bordkledning ble revet av husa til brenne. De tok kyr, hester og småfe, mat og klær. Før hadde de norske hærstyrker tattforsyninger på Strinda, så nå var bygda heilt plyndret. Armfeldt vagde ikke en hovedstorm på byen. Men her var nå ikke mer å leve av, og han dro over Nidelva nedafor Øvre Leirfoss og kom til Leinstrand og Melhus. Byåssida slapp de svenske plyndringer. Armfeldts hær reiste opp gjennom Gauldal og opp til Haldalen, derfra over fjellet til Selbu. Det var straks over nyttår og sprengkaldt, men nå ville de tilbake til Sverige, for de hadde hørt at kong Karl var falt ved Halden. De dro opp Tydalen og over Tydalsfjella. Bare noen få kom over,

Övergängen av Nidälvén (Klebo- eller Byälven).

Ritning av överstelöjtnant Gabriel Cronstedt. (Krigsarkivet.)

Passagen från Klebo till Byälven

a och 6 Lerahöjden, bakom vilken grenadjärarna lågo den 15. och 16. nov. c den väg flotdelarna fordes ned till älv
ottbron. c de 40 man som hopfogat bron. f fiendens postering. // två bataljoner grenadjärer, som först gingo över.
kanonerna, som skyddade övergången. x säg. y dammbyggnad. / stenkiötor.

Armfeldts hær over Nidelva

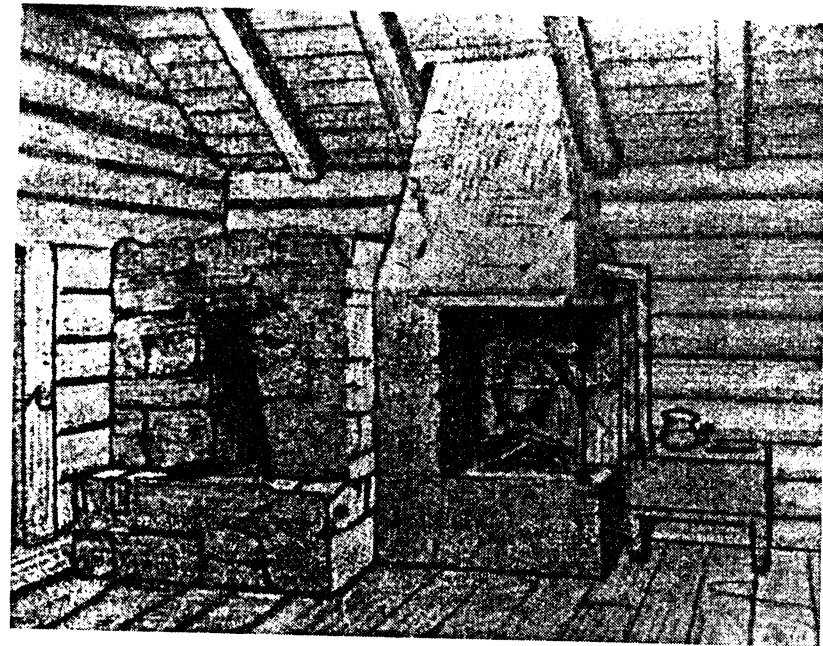
Etter Armfeldts tog ble det en del rolige år, men hæren måtte holdes i orden. Strinda hadde sine hærøvinger nede på Lademoen. Strinda kompani på 100 mann fikk sin utdanning her. Når heile bataljonen var samlet, kunne en høre taktfaste fotslag fra 600 mann. Når dagen var slutt, og mannskapene skulle ha ro, måtte garder som Rønningen og Dalen ta imot 100 mann til innløsning. Da var det fullt hus. Etter øvelsere kom soldatene ut i sine forlegninger ut over bygdene og kunne kalles inn når det trengtes.

Omkring år 1800 var det uro i luften. Napoleonskrigene var igang nede i Vest-Europa. England var Napoleons sterke motstander. Sverige var på Englands side, mens Danmark — Norge holdt med Napoleon. Norge kunne altså vente krig både fra svensk og engelsk hold. De gamle vardene på fjelltoppene ble satt istand, og nye ble bygd, således i Selbu og Tydalen. Strinda hadde varde på Ladehammeren og på Solumsåsen. Bynes hadde varde på Gråkallen. Ellers var det varder på mange fjelltopper i Trøndelag. De skulle tennes når en fiende viste seg.

Etter nyttår i 1801 var det spenning, og soldatene blir innkalt fra forlegningene. Selbu får ros av fogden fordi soldatene hadde fått med seg reiseniste til byen. Han visste at det var lite mat i bygdene.

Her skjedde likevel ikke noe, men i april leverte engelmennene slaget på Kjøbenhavns red.

Virkelig krig kom Norge med i først i 1807, og denne krigen varte til 1814. Den gikk vesentlig ut på kapring av skip i sjøen. Varer som skulle føres inn til landet, ble tatt av engelskmennene. Engelske kryssere stengte hver havn, i landet var misvekt og nød, sier Ibsen. Men nordmenn kapret også mange engelske skip. Denne krigen førte med seg at Norge ble løyst fra Danmark og kommer i samband med Sverige. Det var i disse åra stor reisetrafikk i bygdene. Militære, geistlige og sivile øvrighetspersoner hadde rett til fri skyss av bøndene, forretningsfolk og andre reisende måtte betale sjøl, og så var det

Røykovn, lysovn, jernovn.

også varetransport. 60 hester gikk til Jemtland på én måned med varer. Lensmann Wold (han som Woldsminde har navn etter) hadde et svare brev med å få fram skysshester. Det kunne bli 900 pengeskysshester på én måned og hertil fri-skysshester. Langs skyssvegene var skysskifter med en avstand på 1 til 1 1/2 mil mellom hvert. Så var det nye hester. Men hesteholdet var stort. Her var garder i Strinda som hadde 12 til 15 hester.

Boligforhold.

Den gamle byggemåten med årestue og ljøre over langelden holdt seg lenge. Så seint som ved år 1500 bodde storparten i slike hus på bygdene. Golvet var av jord, og langs veggene var faste benker som var fylt av jord for å holde kulden ute. Etter hvert ble det bygd ovn borte i et hjørne av stua. Røyken måtte fram-

leis finne vegen opp Ijoren. Omkring 1600 begynte de å føre røyken opp gjennom en skorstein så de ble fri den i stua. Jernovner kom i bruk ut på 1600-tallet. Omkring 1500 ble det alminnelig med glass i stuene i stedetfor åpne glugger. Så fint glas var det ikke, men noe lys sivet likevel inn.

Den byggemåten en nå har på bondegardene i Strinda der husa ligger i en firkant rundt tunet, er ikke gammel. Den går bare tilbake til siste halvdel av 1700-tallet. Før den tid var det svært mange hus på hver gard, og de lå spredt. En stor utbedring av husa kunne skje når vassaga kom i bruk. Det første sagbruket i Strinda ble bygd ved Øvre Leirfoss omkring 1600. Før den tid hadde det vært strevsomt å lage bord. Det gikk for seg på den måten at de først borte hol i en tømmerstokk, flere hol langs stokken og så sprengte den med kiler. Deretter brukte de øksa til bordet var ferdig. Da vassaga kom i bruk, kunne en få flere bord av en stokk. Flere sager kom til, ved Vikelva på Ranheim og ved elva i Ila. Nå kunne det bli golv i stua, og når huset ble bygd opp i to høgder, gikk det mye bord. Bordkledning utpå husa kom i bruk ut på 1700-tallet, og borda ble festet med trenagler.

Bergverksdrifta hadde også framgang i denne tidbolken. De fant nye måter å vinne ut jern på. Så kunne de lage spiker som kom i bruk, og de slapp da det store arbeidet med å lage trenagler. De begynte også å støype malmgryter, bagsteheller og ovner. Mellom norske jernverk må vi nevne Mostadmarka verk som hørte Strinda til.

Næringslivet hadde framgang på 1600-tallet og ennå mer på 1700-tallet. Sagverka ga arbeid til mange, og de som eide skog og sagverk, tjente bra. Bergverksdrifta ga materialer til bedre redskaper på gardene. Folk fikk kruttvåpen til jakt og nye fiskeredskaper kom til så levemåten ble bedre. I skog og på fjell var matnyttig vilt, men også rovdyr som ulv, bjørn og gaupe. Når det var ting på Moholt eller Rønningen, ble det vist fram ulveskinn, for det var premie for å felle skadedyr. Ulven var i blant felt nede på heimejordet.

Førenn de hadde lært å grøfte av gardene, var det ofte uår. I 1771—73 var det de verste uår vår historie vet av. Allikevel ble meget korn brukt til brenning av brennevin. Apparater til brenning hadde de på de fleste gardar. Gjennom 200 år var bruk av brennevin etter hvert blitt en folkelast. Dette trakk ned både det økonomiske og åndelige livet i bygdene. For å rette på dette ble det i 1757 utstedt en kongelig forordning om at slik brenning skulle være forbudt. Men så ble det smuglerbrenning, og så måtte alle apparater inndras. Stort sett ble kornet nå brukt til folkeføde.

På mange måter ble slutten av 1700-tallet en vakningstid og en framgangstid. Folk lærte å dyrke poteter som ble en viktig del av folkenæringa. Samferdselen ble bedret, større fartøyer ble bygd, og det ble veier så en ved år 1800 kunne komme fram med kjerre mellom de fleste byer. Jordgodset kom etter hvert over på private hender. Det var i Strinda helst byborgere og embetsmenn som kjøpte av kongen, men seinere gikk gardene over til sjøleiende bønder. Det jordgodset som kirkene eide, ble etter hvert solt. Av penger som kom inn, ble opprettet «*Opplysningsvesenets fond*».

På det kulturelle og åndelige område ble det også lysning. Tidene hadde vært mørke og fulle av overtru. Menneskene levde i stadig frykt for mystiske krefter omkring dem. Det var hekseprosessenes tid. I sjøen var sjøorm og andre fryktelige havdyr. Typisk for tiden er det som er fortalt i Hamar-kronikken fra 1550. Det var i Hamar domkirke da reformasjonen ble innført, kirkeklokkene ringte av seg sjøl midt på natta, orgelet spilte også av seg sjøl, og koret var lyst som om dagen. — Alt kunne folk tru, alt kunne hende. — Men så kom opplysningstida i siste delen av 1700-tallet. Nå ville de ha årsaken til alt som hendte. Fant de ikke den, så kasta de det fra seg som overtru. Det var tanken, fornuften som skulle avgjøre det heile. Det er denne retningen som kalles rasjonalisme.

Det skjedde nå en heil omveltning i tankelivet. På grunnlag av dette nye skulle alt gammelt ryddes unda som skrap. Histo-

rikeren P. F. Suhm som bodde på Grilstad, skriver i 1761 om denne tida: «Fra det høyeste til det laveste tales om intet annet enn om nye innretninger, om forslag til handelens og akерdyrkingens forbedring, om forfedrenes etterladenhet i å dyrke jorda, i å innse statens sanne beste, hvorpå takes pennen fatt. Med ett trekk omstøpes heile riker og land. Nå roper en av full hals at nå er det tid til å våkne opp av den lange søvn, så skal jernalderen forvandles til en gullalder. Her skal ingen fattige mere finnes.» Som vi ser: optimisme over alle bredder!

Helsestellet.

Som før nevnt var det store og små farsotter i bygdene her. Her var også smittesjukdommer som varte i lange tider. Spedalsk syke er omtalt på 1200-tallet, men går trulig langt lenger tilbake. Denne sjukdommen har vært sterkt utbredt like til den siste tid. På 1600-tallet og utover var utlendinger redde for å reise i landet vårt fordi de kunne bli smittet. Flere i samme familie kunne i blant ligge til sengs av denne sjukdommen. Reitgjerdet på Strinda ble bygd til pleiehjem for spedalske i 1861 med 250 senger.

Overlege Armauer Hansen i Bergen fant den lile basillen som var årsak til sjukdommen — leprabasillen. Dysenteri eller blodsott er en sjukdom som har tatt mange menneskeliv. Den herjet i Trøndelag og særlig i Strinda i 1695—96.

Radesyke (en form for syfilis) var sterk utbredt i Strinda sist på 1700-tallet.

Tuberkulose er en nyere sjukdom som var faretruende på 1800 og 1900-tallet.

Kolera kom til Norge i 1832. Det verste koleraåret var 1853. I Bergen og i byene på Østlandet ble mange hundre mennesker revet bort. Den kom ikke til Trøndelag, men spenningen her var stor. Det var denne sjukdommen som var årsak til at det ble opprettet sunnhetskommisjoner over heile landet. I Strinda ble sunnhetskommisjonen forsterket med heile formannskapet. Det ble også avsatt penger til et kolerahospital for Strinda.

I tider da en ikke visste noe om årsaker til sjukdommene, var det ikke lett å passe seg for dem. Men vitenskapsmenn i alle kulturland arbeidet med bedre og bedre hjelpemidler, og resultatene kom.

Leprabasillen	ble funnet i 1874.
Tyfusbasillen	—«— i 1880.
Tuberkelbasillen	—«— i 1882.
Difteribasillen	—«— i 1883.
Kolerabasillen	—«— i 1884.
Dysenteribasillen	—«— i 1897.

Nå kunne en med god virkning ta opp kampen mot sjukdommene. Spedalsk syke er nå praktisk talt ryddet ut. I 1856 var her i landet 2258 spedalske, i 1936 var tallet 45.

I tider da det var uhøvelig mat, dårlige bustader og hardt arbeid ble folk tidlig gamle, og kom sjukdom på, var det sjelden noen som kunne hjelpe. De såkalte bartskjærer tok seg av beinbrott og utvendige sår. De tappet også blod ved årelating eller satte «kopper» på sjuke steder for å suge ut blod. De kunne også gi medisiner etter legebøker.

Rettsstellet.

Som før nevnt var det en folkedomstol som ble holdt oppe ut gjennom tidene, det var herredsretten som gjerne besto av 6 til 12 mann. En dom som var avsagt på herredstinget, kunne appeles til høgretten. Dersom herredsrettens dom ble underkjent, måtte domsmennene betale bot. Ved år 1600 ble to bønder på Stokkan usams om hvem som skulle betale avgiften for Lereggen som var ødegard. Herredsretten dømte at avgiften skulle deles likt. Seinere ble det ny strid, og saka kom inn for lensherre Ludvig Munk. Han kasserte den tidligere dom og tvang domsmennene til å betale en daler hver og dessuten 4 revskinn og 6 tylfter tømmer. Han mistet seinere embetet sitt som følge av uredelig ferd, og måtte da betale alt tilbake til herredsrettens menn. Dette økonomiske ansvaret som lå på herredsretten, gjorde domsmennene utrygge. De vågde ikke å dømme, og saken ble

sendt til lagretten som så ble overlest med arbeid. De fleste i herredsretten var ukyndige menn, og kunne ofte ikke skrive navnet sitt. Av disse grunner ble det ved forordning av 1591 fastsatt at det skulle tilsettes «svorne skrivere» — sorenskrivere, som skulle føre protokollen og rettlede herredsretten. Strinda fikk sin første sorenskriver i 1637. Fra først av hadde sorenskriveren ingen rett til å dømme, men ble seinere meddommer og tilslutt enedommer. Sorenskriverens lønn var embetsgard som han hadde avgiftsfritt, og dessuten sportler eller vederlag for tjenester. Fra 1873 ble det fast lønn.

Kirkelige forhold.

Omkring 1450 (kanskje 1475) ble erkebispemester sokneprest i Strinda. Han rakk ikke å utføre stort menighetsarbeid og nevnte derfor opp en visepastor eller kapellan til dette arbeid. Så lenge Strinda var sjølstendig presteembete, budde presten på Lade som var prestegard. Nå skulle visepastor bo hos erkebispemester, og det er nok fra den tid at Lade kom under Bakke kloster. Etter reformasjonen fortsatte den samme ordninga. Den første bispemester var Torbjørn Bratt, og han skulle bo i Elgsæter kloster og preke iblant i klosterkirka. Ettermannen hans var Hans Gaas. Han ville gjøre klosterkirka til hovedkirke i Strinda istedetfor Lade, men det gikk ikke, og snart måtte han flytte ut av Elgsæter fordi lensherren skulle bo der. Berg som hørte til Elgsæter kloster, skulle bli bispemesterens avlsgard. Kort etter ble klostret plyndret og brent.

Av bispemester på 1600-tallet kan nevnes Erik Bredal som under krigen i 1658—60 måtte forlate Trøndelag. Han reiste til Trondenes og styrte den delen av bispedømmet som lå nord for Trøndelag. Den svenske hoffpredikant Henning Skytte ble bispemester og sokneprest i Strinda en kort tid. Seinere kom Bredal tilbake som bispemester over heile bispedømmet. På 1700-tallet var her bispemester som Nannestad og etter han Gunnerus som var den drivende kraft ved stiftelsen av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i 1760. Den siste bispemester som var sokneprest i Strinda, var

Peder Olevarius Bugge. Fra 1. jan. 1852 ble Strinda igjen fritt soknekall med B. L. Essendrop som sokneprest og Th. Hirsch som residerende kapellan. En tidsbolk på omtrent 100 år var avsluttet.

Som før nevnt var erkebispemester og klostergodset gått inn under kongen. Kirkene fikk beholde sitt gods, og så hadde de sin del av tiendeskatten. Disse inntektene skulle brukes til vedlikehold av kirkene, til alterlys, til brød og vin m. m.

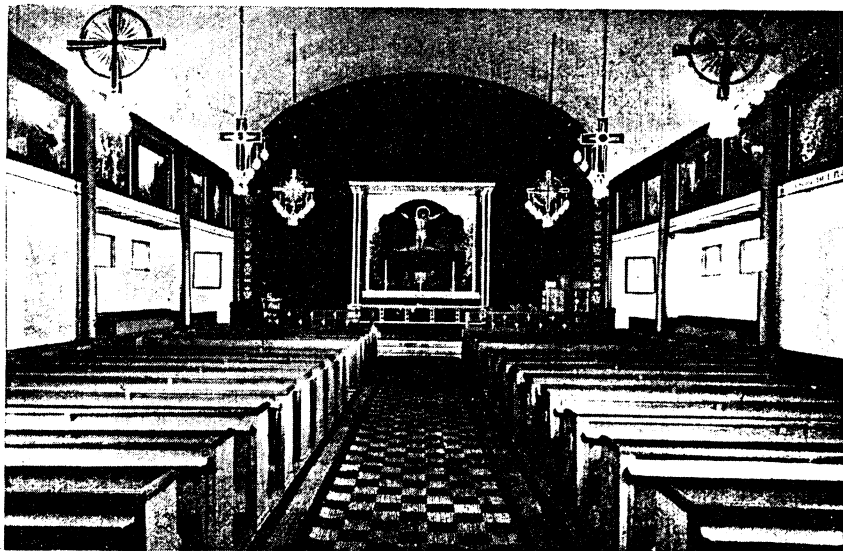
Under Den store nordiske krig ble kongens finanser heilt ødelagt, og for å få inn penger ble kirkeinntektene bygslet bort, og halvdelen skulle gå inn i statskassen. Seinere tok staten også resten. Noen år etter ble også kirkene solt til fordel for staten. De som kjøpte kirkene, gjorde det for vinnings skyld, og det ble minst mulig av vedlikeholdet. Det ble stadig verre med kirkene, det ble klager og stridigheter, og i 1905 ble kirkene igjen lagt under kongen. I 1936 ble kirkene solt, og da til menighetene som nå er eiere av sine kirker.

Lade kirke med Lade gård.

Kirkehusa.

Den eldste kirke i Strinda var den gamle fylkeskirke på Lade. En gang i middelalderen fikk Bratsberg kirke, formentlig en

Ranheim kirke, interiør.

stavkirke. I 1663 ble oppført ny kirke som ble bygd i V-stil. Den nåværende kirke ble tatt i bruk i 1850. Baklandet som i kirkelig henseende hørte til Strinda til byutvidinga av 1846, fikk kirke i 1715. Haavstein kirke på Byåsen ble tatt i bruk i 1857. Ranheim som etter hvert var blitt et industristrøk, fikk kirke i 1898. Den brente ned etter lynnedslag i 1932. Ny kirke ble tatt i bruk i 1933. Strinda hovedkirke ble etter mange rådslagninger og etter atskillig strid bygd på Moholt i året 1900.

Undervisning og skolegang.

I den gamle tid skjedde all opplæring på heimgarden. Jenta lærte av mor, gutten av far til han kanskje kom ut på ferd. Tru

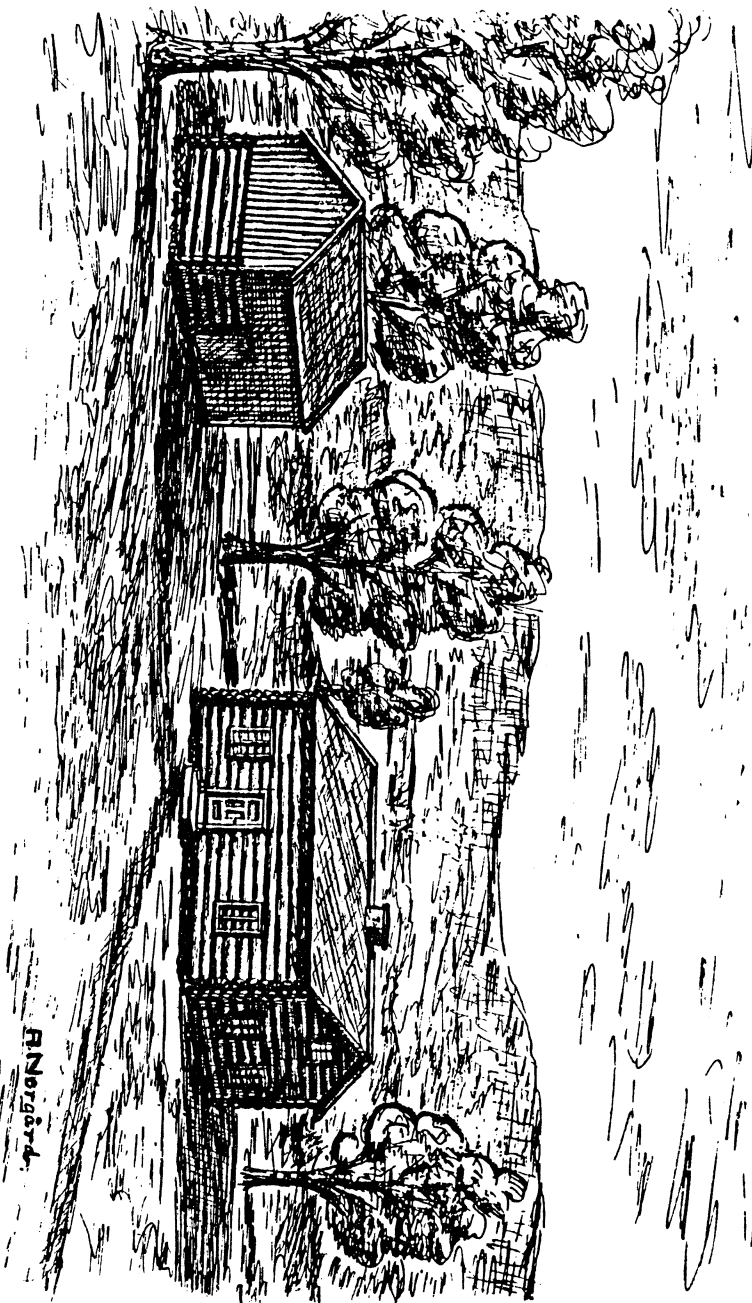
og tenkemåte gikk i arv på garden og i bygda. Ved åreelden om kveldene ble fortalt gammelt og nytt. Hadde noen vært på lang ferd. ble det nytt å høre, og hadde han som fortalte evnen til å male med sterke farger, ble spenninga stor. — Av det nye som kom utafra, var også den kristne lære. Den bar bud til alle og bar med seg samfunnstanken. Der var bare én Gud, og alle mennesker skulle være hans barn, alle mennesker var brødre. Kirken samlet menneskene om sang og kirkelige handlinger. Kirkeklokkene kalte. Her var noe annet og større enn det som hadde skjedd under blodige offergilder. Klostre ble bygd, og mange munk og nonner i klostrene var kommet fra fremmede land og kjente til et rikere liv der ute. Her ble noe å lære. De dreiv hagebruk, de skreiv av bøker, de kunne tegne store sirlige bokstaver, de var hjelpsomme og ville gjerne lære fra seg. Inne i byen var skole hvor unge gutter kunne lære å lese og synge, og de lærte latin. De lærte også å skrive. Når de var ferdige med skolegangen, kunne de få videre opplæring hos en sokneprest, og så kunne de bli prester, ja kanskje medlemmer av domkapitlet.

Domkapitlet som var erkebispens råd, besto av 24 prester og av disse skulle stadig 12 være i byen. Etter tjenesten hos erkebispens arbeidet de i sine menigheter og kunne bringe med seg åndsverdier som ble til signing for folket. Lysningen kom fra kirken.

Menighetene skulle lære grunntrekkene i den kristne tru, trosbekjennelsen, Fadervår og Ave Maria (englenes budskap til Maria). Tekstene skulle læres på latin, gjerne med norsk omsetting. Fadderne hadde plikt til å undervise de barn de var faddere til. Etter at de unge hadde fått opplæring, ble de konfirmert av bisp, og kunnskapene deres ble prøvd.

Etter reformasjonen ble det lagt stor vekt på kristelig opplysning. Kirkene fikk prekestol og stoler å sitte på for folket, for prekenene var lange, og presten skulle også forklare katekismen fra prekestolen. Klokkeren eller soknedegnen skulle samle ungdommen en gang om veka, gjerne før eller etter gudstjenesten. Klokkeren sa føre, og de unge gjentok. De tre første partene i

Byåsen gamle skole.

katekismen måtte de lære, helst alle fem. På 1600-tallet ble det undervisning også midt i veka. Ved lov ble det forbudt de unge å gifte seg før de kunne barnelærdommen.

Under biskop Bredal ble det tvungen skolegang for gutter og jenter mellom 8 og 12 år. Kristendomskunnskap var skolens eneste fag. Denne ordninga varte ikke lenge, men Strinda hadde en lærer ved siden av klokkeren, så opplysningsarbeidet var i gang.

I 1737 ble konfirmasjonen innført igjen, og i 1739 kom den første skolelov. Etter den skulle alle barn undervises i religion, lesning og når foreldrene ba om det, også i skrivning og rekning. Undervisninga skulle vare fra sju til tiårsalderen. Bygda skulle bære utgiftene. Skolen gikk på omgang og var holdt i stua der folk satt med arbeidet sitt. Strinda ble etterhvert delt inn i skole-distrikter med en lærer i hvert distrikt. Distrikta blir videre delt inn i roder med skole en à to veker i hver rode. Læreren hadde kost og losji på skolestedet.

I 1778 fikk Strinda den første faste skole på Bakklandet. Den andre faste skolen kom i 1819 på Lademoen. Det var «Lykkens Prøve» med to lærere. Ved eksamen hadde denne skolen i 1840 56 elever. Av disse hadde 24 lært å skrive og rekne. Der Lademoen kirke står, ble Eliplass skole bygd i 1840. Det hadde vært undervisning i 4 dager i veka, men skolekommisjonen ville ha undervisning alle 6 dager. Læreren var uvillig til det, for på de to fridagene kunne han tjene litt ekstra, og det trengte han for å leve. De fattige barna trengte også å komme til byen for å tjene en skilling. Det ble 5 dager skole.

Omkring fabrikkene ved Leirfossen var det blitt mange husmenn, og barnetallet steig her. På Foldal ble det derfor fast skole i leid lokale fra 1843. Den faste skolen ble dyrere enn omgangsskolen, og Bratsberg og Malvik ville ikke være med å betale for den dyrere skole i Lade. I 1843 ordnet de seg derfor med hver sin skolekasse i de tre sokner, og i 1847 fikk de også hver sin skolekommisjon. Denne ordninga varte til 1901. Da gikk kommunene sammen om skolen.

I *Singsakerstrøket* ble leid lokaler på Lerkendal i 1885 til fast skole. I 1890 ble denne skole flyttet til Nedre Singsaker. Barna ved denne skole gikk over i byen ved byutvidinga i 1893.

Samme året kom Eliplass skolebygning inn i byen og størsteparten av de barna som hørte kretsen til. Resten fikk opplæring i leid lokale på Belbuan til kretsen får sin egen bygning,

Strindheim skole i 1895. Den hadde to skolerom, bustad for lærer og lærerinne. Jordvei for læreren. I 1913 ble oppført en skolebygning med fire klasserom og sløydrom. I 1924 ble bygd til to klasserom og skolekjøkken samt bustad for skoletjeneren. I 1933 ble oppført ny skolepaviljong med fire klasserom og skolekjøkken i stedet for det første som var for lite. I 1938 ble oppført gymnastikkbygning. Ny skolebygning er igjen under oppføring.

Fra Byåsen krets ble i 1915 utskilt

Åsveien krets med skole på Bredablikk. Skolebygning ble oppført i 1922 med seks klasserom, sløydrom og skolekjøkken. Skolen brente delvis ned i 1941 og ny skole ble tatt i bruk i 1951, et moderne skolebygg i betong med åtte klasserom, gymnastikksal, skolekjøkken, sløydsal og bustad for skoletjeneren.

Berg krets ble skilt ut av Strindheim, Åsvang og Nidarvoll kretser og hadde til å begynne med skole i Kjøpmannsgt. 24 noen år. I 1931 fikk kretsen eget skolebygg på Øvre Berg. Det hadde åtte klasserom, sløydrom og skolekjøkken. I 1939 ble bygd til åtte klasserom, gymnastikksal, nytt sløydrom, fysikkrom og bustad for skoletjeneren.

Målet for almueskolen var ikke satt høgt i den første skoleloven av 1739. Kravene steig i skolelovene av 1827, 1860 og 1889. Fra 1889 fikk skolen navn av *folkeskole*. Etter loven av 1936 kunne et fremmed språk føres inn som frivilig fag for elevene i 6. og 7. klasse. Engelsk ble innført ved Strinda folkeskole fra 1937 med 190 timer pr. år. Det ble god tilslutning. Omtrent halvdelen av elevene i avgangsklassene tok hvert år prøve i faget, og de fleste av disse gikk over i den høgre skole.

Den høgre skole.

Elever fra Strinda har hatt høve til å søke seg inn på Trondheim katedralskole, men tilgangen ble for stor, og det ble trangt om plass. I 1933 ble derfor gjort det første opptak til en kommunal middelskole for Strinda med lokaler ved Berg skole. Året etter ble leid klasserom ved Trondhjems borgerlige real-

skole. I 1935 ble gitt ny lov for den høgre almenskole. Loven fastsetter at det skal være treårig realskole og femårig gymnas, dog så at de to første åra kan være felles for de to skolelinjer. Fra 1939 ble Strinda høgre skole bygd ut med en linje som fører fram til realskoleeksamen og en fram til eksamen artium.

Framhaldsskolen.

Det var i tidligere år nå og da holdt aftenskolekurser for voksen ungdom. I 1920 ble satt igang kurser på omkr. 150 timer, helst i tida fra kl. 19—21 av omsyn til ungdom som hadde arbeid om dagen. Av økonmiske grunner ble denne skolen nedlagt i 1927. Fra 1935 ble framhaldsskolen dagskole, og denne skolen har hatt framvekst så den i de siste år har hatt 5 lærere. Fra 1935 har ved forskjellige skoler vært trearbeidskurs for konfirmerte gutter. Fra 1937 har det vært husstellkurs for jenter, dels som dagskole og dels som kveldsskole.

Strinda og Malvik yrkesskole.

ble opprettet i 1946 med god støtte av Staten til maskiner og drift. Det gjaldt reisning av arbeidslivet snarest mulig etter krigen. — En kantinebygning på 900 kvm grunnflate i en etasje ble verkstedbygning. Den ligger nær Charlottenlund stasjon. — Fra 1952 ble skolen tatt opp på det faste statsbudsjett med 50 pst. statstilskott. Elevtallet er f. t. 35, som deles på følgende linjer:

1. Ettårig skole for mekanikere.
2. Ettårig forskole for murere.
3. Ettårig videregående kurs for maskinarbeidere.
4. Ekstraordinære kurser.

Andre kommuner som ønsker et kurs, vil kunne få lærerkrefter og maskiner fra skolen.

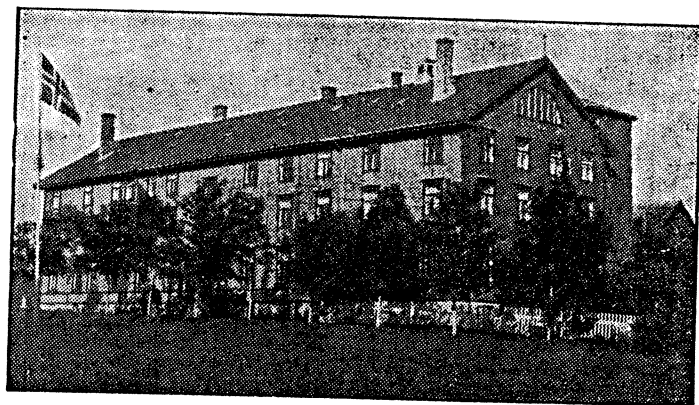
ANDRE SKOLER I STRINDA

Fredly Ungdomsskole.

Indremisjonens ungdomsskole i Trøndelag ble grunnlagt i 1899. De første åra var skolen på Leira gods, men kunne i 1903 flytte inn i egne bygninger på Sunnland grunn, Nidarvoll, og sko-

len får fra da navnet Fredly Ungdomsskole. Til 1912 ble skolen drevet for private midler, fikk så noe offentlig tilskott til den i 1932 fikk heilt tilskott av offentlige midler.

Skolen har vinterkurs som varer 24—25 veker med et van-

Fredly ungdomsskole.

lig elevtall (jenter og gutter) på 60—80. Om våren holdes praktisk kurs for jenter i 8—9 veker. Elevtall 24—30. På vinterkurset er en «boklig» linje og en «praktisk» linje. Den praktiske linje har utvidet timetall med smiing og snekring for gutter og husstell, veving og søm for jenter. Skolen har 5 faste lærere og 2 til 3 timelærere. Internat. I krigens tid var skolen brukt til sykehus.

Dalen øff. skole for blinde.

Da det i 1885 ble fastsatt ved lov at alle blinde barn skulle ha skoleplikt fra de var 9 og til de var 18 år, ble den første skole for blinde her nord opprettet på Gløshaugen i Trondheim. Den ble i 1893 flyttet til Klæbu, og i 1912 kom den inn i den nye skolebygning på Dalen. Denne bygninga er oppført for midler som er gitt av godseier Thoning Owesen til et blindeinstitutt for det nordafjelske Norge. — Skolen er barneskole med 7 årsklasser og tar imot elever fra heile landet. Det blir

undervist i samme fag som i den vanlige folkeskole unntatt tegning som blir erstattet av modellering. De lærer maskinskriving og som frivillig fag også musikk. Både gutter og jenter får opplæring på skolekjøkkenet. Skolen er internatskole. Den har gymnastiksal og svømmehall.

Noregs lærarhøgskule

ble satt i gang i 1922 på Lade i den gamle hovedbygning som var oppført i 1811. Av faste lærere fikk skolen 2 professorer og 1 dosent og hadde dessuten 8 hjelpelærere. Skolen måtte stenge fra 1940—1946. Av studerende ved skolen har det på 25 år vært i alt 1340. — Av faste lærere har nå skolen 3 professorer, 1 dosent, 2 lektorer og 1 stipendiat. Av hjelpelærere er det 8 som før.

Sør-Trøndelag fylkes arbeidsskole på Moholt

ble opprettet i 1934. Skolebygninga som den kom inn i, var oppført av Strinda kommune i 1902 og tatt i bruk av en av de flyttbare amtskolene som hadde vært på omgang fra 1876. I 1917 ble huset solt til fylket. Denne skolen gikk inn i 1927. — Da arbeidsskolen kom i gang, ble oppført verkstedbygning for smiarbeid. Skolen har to avdelinger, snekkeravdeling med 15 elever og smieavdeling med 15 elever. Her gis også undervisning i rekneskapsførsel, materiallære og yrkeslære. Foruten de faste faglærere har skolen 2 hjelpelærere. Skolen har internat. Hvert kurs varer 7 mnd.

Sør-Trøndelag fylkes Husflidsskole for kvinner,

Valsetbakken ved Jonsvatnet, ble opprettet i 1947. Skolen har avdeling for søm med 24 elever og avdeling for veving med 12 elever. Der gis dessuten undervisning i norsk, rekning, bokholderi, samfunnskunnskap, materiallære, kunsthistorie m. v. Hvert kurs varer 10 mnd. Elevene får bo på skolen som har internat. Skolen har eksamensrett, og sensorene blir oppnevnt av Landbruksdepartementet. Elever med eksamen fra skolen kan komme inn ved Statens Kvinnelige Industriskole, Oslo.

I samband med denne oversikten skal nevnes den eldste av slike skoler på Strinda, nemlig Industriskolen på Bakklandet som ble opprettet i 1810. Det var kjøpmann Ole Qvam som fikk skolen igang. Det ble undervist i tre-, metall- og beinarbeid. Det ble vanskelig med økonomien så skolen ble nedlagt ei tid, men ble tatt opp igjen og gikk til 1843.

Fram til folkestyre.

Årfet 1814 er et merkeår i vår historie. Strinda var den gang ei fattig bygd. Folketallet i Lade med Byåsen og i Bratsberg var tilsammen 1797. Her var mange fattige. 14 gamle og husløse var satt ut på legd. Dessuten hadde bygda 90 «allmisselemmer», mest mødre med barn. Skattene var tunge. I 1816 ble utskrevet en ekstra sølvskatt som skulle danne grunnlag for Norges bank. Pengestellet var i vill uorden etter statsbankrotten i 1813. Norges bank med hovedsete i Trondheim (til 1897) skulle skape stabile forhold, men pengesedlene fikk likevel ikke full verdi før i 1842. Landet hadde fått storting og regjering som skulle ta seg av landstyret, men bygdene hadde framleis det embetsstyret som var formet ut under eneveldet. Ingen større forandring i dette kom før etter 1837 da formannskapsloven ble vedtatt — etter atskillig strid.

Det måtte først ordnes opp med økonomien i kommunen. Skolen hadde sin skolekasse som skolekommisjonen var ansvarlig for. Fattigkommisjonen hadde også sin kasse, men det var ingen kommunekasse. Strinda hadde flere slags *toll* som skulle gå til fastsatte formål, men noe kunne komme på utenom disse formål. I tinghuset på Lademoen skulle de ha skranke mellom folket og øvrigheten. Lensmannen trengte handjern med bolter med lenker til arresten. Slike ting måtte amtmannen ordne gjennom futen. Først i 1840 ble liknet ut 8 skilling på hver skylddaler til en kommunekasse. Dette var begynnelsen.

Det var jord og skog som var de viktigste skatteobjekt fra gammel tid. Hadde en mann en gard med stor matrikkelskyld,

fikk han stor skatt enten han var rik eller fattig. Nå begynte næringslivet å greine seg ut slik at mange andre enn bønder og skogeiere burde betale skatt. I 1870-åra gikk en derfor over til å legge skatt på inntekt og formue, og matrikkelskatten eller skatten på jorda ble rimelig. Tiendskatten som hadde vært betalt gjennom på lag 800 år, ble inndradd etter en lov av 1897. Dette var de delene av skatten som gikk til kongen og kirken. Den delen som prestene skulle ha, ble også ordnet med en sum én gang for alle.

Da kommunen hadde fått sin egen kasse, tok den hand om sine egne saker, men likevel i samarbeid med amtet (fylket).

Fra 1892 ble det fast skatt til staten — statsskatt — på formue og inntekt.

Den private økonomi i bygdene ble bedre etter hvert. Flere av de byborgere som hadde garder i Strinda, la ned et godt arbeid ved drenering av jorda, et arbeid som ble fortsatt av de sjøleiene bønder. Som følge av den bedre jordkultur, og kanskje også bedre klimatiske forhold, er det sjelden det blir uår som det var i eldre tider. Fedrifta med melkeproduksjonen har hatt stor framgang i det siste hundre året. Omsetningsforholda er gunstige fordi byen er avtaker.

Også kulturelt begynte folket på bygdene å leite seg heimatt til seg sjøl.

Forbudet mot brennevinsbrenning fra 1757 ble tatt bort i 1816, og i bygd og by ble det et overmåte sterkt misbruk av rusdrikk. Fra 1846 ble det igjen innført forbud mot brennevinsbrenning i heimene.

I Strinda var det bøndene som hørte til de beste i Hauge-rørsla, som ga godt eksempel både som dyktige gardbrukere og som forkjempere for et godt folkeliv. Det ble etter hvert bedring.

Det ble i denne tida en voksende sans for alt det som hørte til gammel god folkearv. De gamle kongesagaer var satt om til dansk språk. Historikere greidde ut om Norge således som det var i ei stor tid. Det var noe av en drøm som vakna i folket: «Hva Norge var, det skal det en gang vorde på land på bølge

og i folkerang.» Store malere fikk folket til å se at landet var vakkert. Andre trakk fram og samlet inn det som hadde vært fortalt mellom folk av eventyr og sagn, og folkeviser ble samlet inn. Folkemusikk, folketoner av forskjellig art, ble samlet inn og gitt ut, gjerne harmonisert. — Alt dete var gjenlyd fra gamle dager. Å leve seg inn i disse gamle skattene var å flytte heim på gammeel grunn, til gammel odelsjord. Store folkevekkere førte an. — Det talemål som hadde vokst fram og levd på norsk tunge, ble vitenskapelig gransket og kom etter hvert i bruk i litteratur og styringsverk ved siden av det tidligere skriftspråk.

En begynte å finne fram mer norskklingende navn til barna. Før hadde en holdt seg til oppkallingsskikken og brukt mest kirkelige og bibelske navn. Landshelgenen Olavs navn gikk igjen fra gamle dager variert i former som Olav, Olaf, Ole eller Ola. Kvinnenavn ble da Oline, Oluffa, Olufine, Olianna m. fl.

Av bibelske navn har vi apostelnavna Peter, Jakob og Johannes, ofte variert. Johannes kunne bli forandret til Johan, Jon eller bare Jo, Johans eller bare Hans. Kvinnenavna kunne bli Johanne, Jonetta m. v. Som sagt tok en nå til å finne navn med gammel norsk klang, som f. eks. Reidulf, Oddbjørn, Oddvin, Gudmund, Arnfinn og jentenavn som Oddlaug, Svanhild, Aslaug, Borghild, Brynhild, Eldbjørg m. fl. I 1863 ble det eldgamle *herredsnavn* tatt opp igjen. Seinere har vi fått det gamle *fylke* istedetfor *amt*, og de gamle landskapsnavn på fylkene.

Domsmyndigheten ved rettsoppgjør lå i den gamle tid hos folket. Det mistet den, først ved høgere rettsinstanser, sia også i herredsretten. Nå ville en ha dette rettet. En ville gjøre bruk av den folkelige rettsans i straffesaker. Dette ble ordnet ved juryloven av 1887. Etter denne lov er det lagretten som dømmer om skyld eller uskyld i ei sak. Lagrettemennene er lek-menn og skal representere det alminnelige folks skjønn.

På det kirkelige område hadde bøndene i den eldste kristne tid rett til å velge sine prester når de hadde bygd sin kirke. Denne retten gikk tapt. I den seinere tid har en fått menighets-råd som også har rett til å uttale seg om hvem det ønsker til

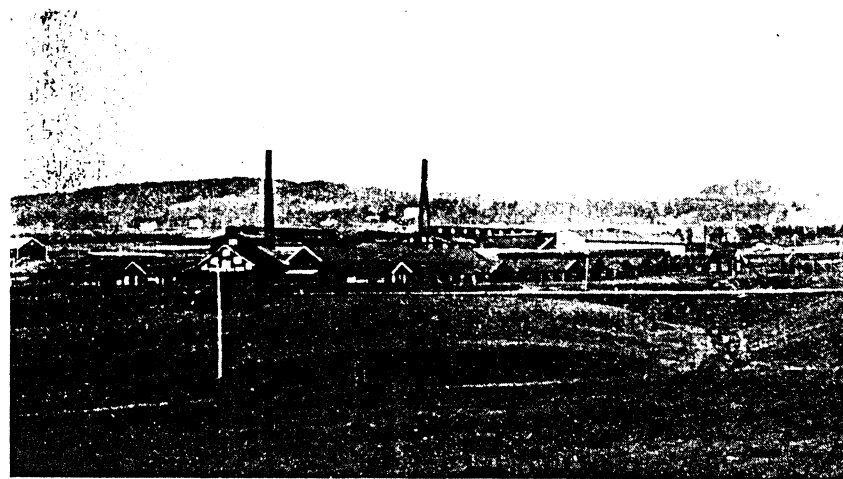
prest. På alle områder er det lagt vekt på å få et opplyst og sjølstyrt folk.

Ved alminnelig stemmerett for alle voksne kvinner og menn er styremakta i sin grunnform også lagt i folkets egne hender.

Denne kulturframgang som særlig har funnet sted for bygd og by i det siste hundre år, gjelder heile landet, men det gjelder også bygda.

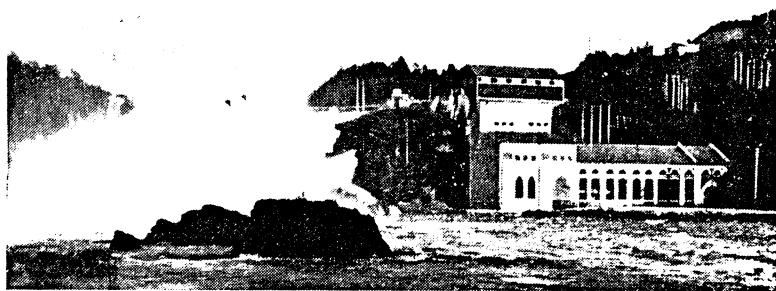
Industrien.

Det var lang arbeidsdag og kort kvile på garden i den eldre tid, og livstilhøva var enkle. Det var hardt slit for det som trengtes til levemåten. Men så tok de til å låne arbeidskraft fra fossene. De hadde brukt handkverner til å knuse kornet med for å få det til mat. Først på 1300-tallet lærte de å bygge vasskverner ved en eller annen foss, og så kunne handkvernene bli lagt bort. Det var klosterfolk og geistlige som hadde lært i utlandet hvordan vasskverner skulle bygges, og nå blir det slike kverner både ved Leirfossene, ved Vikelva på Ranheim og ved Haelva. Kvernbruket eller mølledrifta fikk særlig store dimensjoner ved Vikelva fra 1830-åra da Lauritz Jenssen ble eier, og

Ranheim Fabrikker.

han bygde flere møllebruk ved elva. Arbeidet ble fortsatt av sønnen som også overtok innført korn for maling. Sønnen som også het Lauritz Jenssen, utvidet industrivirksomheten ved Vik-elva til andre greiner. Fra kring år 1600 hadde elva hatt sagbruk med fossekrafta som drivkraft. Jenssen bygde nytt sagbruk, og i hans tid ble også Ranheim cellulosefabrikk bygd og litt seinere, i begynnelsen av 1890-åra, Ranheim papirfabrikk.

Øvre Leirfoss

Ved Øvre Leirfoss ble «Leren sag» bygd. Det er så vidt en veit det første sagbruk nordafjells. Flere sagbruk kom til ved Leirfossene, og det ble stordrift.

På 1700-tallet var Anders Schøller og seinere Stie Schøller eiere av Leren gods. Stie Schøller bygde spikerfabrikk ved Nedre Leirfoss. Oberst Georg von Krogh overtok Leren gods etter sin far i 1804. Obersten var en driftig industriherre. Han drev sag- og møllebruk ved Leirfossen, han eide teglverket på Baklandet som hadde ligget nede, og som han nå fikk i full drift, han anla skipsverft omtrent på det sted hvor Trondheim Mek. Verksted nå ligger. Ved Nedre Leirfoss bygde han koppervalseverk, et meget kostbart verk.

Seinere ble bygd Chromfabrik til framstilling av kromfarger og kromsalt. Råstoffet kom for det meste fra Rørostraktene. I 1895 kjøpet Trondheim kommune begge Leirfossene. Fossekrafta skulle nå omsettes i elektrisk kraft.

Ved Haelva var også en koppermølle i drift ei tid. Kopper-

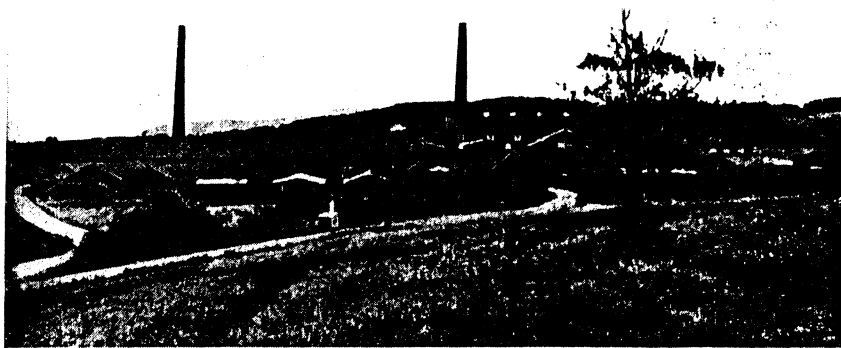
Nedre Leirfoss med kromfabrikk og valseverk.

dammen i Bymarka ble bygd til oppsamling av vann for driften av mølla.

I Devlehamn på Lade ble i 1792 fabrikken «Lysholms minde» bygd. I gode sildeår ble det først bygd trankokeri. Her ble også såpefabrikk, og produksjon av fargestoffer, alkalisk salt m. v. Her var stor drift ei tid. Omlag 40 større og mindre bygninger var oppført ved Devlehamn. Jordeiendommen heter nå Fagerheim.

Skipsbyggmester Michael Voigt fra Syd-Slesvig fikk i 1854 skilt ut Charlottenlund fra Grilstad gard. Voigt som kom opp her i begynnelsen av 1820-åra, styrte skipsverftet på Bakklandet til han i 1858 bygde sitt eget skipsverft på Charlottenlund. Sønnen tok senere over garden og verftet til han solte det heile i 1880.

På Selsbakk ble i slutten av 1700-tallet bygd en kruttmølle. I 1819 kjøpte rittmester og vegmester Broder Lysholm Krogh kruttmølla som han la ned. I stedet bygde han kornmølle, garveri og brenneri. Brenneriet og garveriet ble snart lagt ned og en

Strinden Teglverk

papirfabrikk blir bygd i 1830. Samtlige fabrikker fikk navnet «Forsøket».

Fabrikken som fortsetter under navnet «Trondhjems Papir- og Papfabrik», har lagt produksjonen om til særlig å framstille forskjellige sorter papp.

A.s Strinden Teglverk ved Reitgjerdet hører til de nyere industrielle tiltak i Strinda. Stortingsmann Paul Fjermstad var en av de bærende krefter i selskapet og var styrets formann fra 1906 til sin død i 1921.

I de seinere år er kommet til mange industrielle anlegg i Strinda, de fleste med en arbeidsstyrke på noen få mann, men også større bedrifter som f. eks. Nobø fabrikk som har en arbeidsstyrke på 250 mann.

*

Det er stor forskjell på arbeidsforhold og livsforhold i gamle dager og nå. Vi ser f. eks. på lysforholda og begynner med tyrispika, kommer videre fram til tranlampa og talglyset. Så kommer oljelampa og tilslutt det elektriske lyset.

På samme måten kan vi begynne med langelden midt på stuegolvet, fortsette med røykovnen og så kommer lysovnen og deretter jernovnen av flere slags, og vi når så fram til den elektriske ovn.

Vi ser innom i stua hos vikingebonden. Der er jordgolv. Over langelden henger kjeler i skjæringer som er festet i taket, og der er kar av kleberstein. Vi ser langbordet og benken langs veggene. Som veggpryd er opphengt skjold og økser. Gjennom lange tider skjer små forandringer. Det kommer til kister, seinere skap. Så blir det små vindusruter. En del av huset blir iblant bygd opp i to høyder — ramloft. Det blir lagt ned bord til å gå på, altså golv av tre. Det blir gjerne kjeller under en del av huset, og huset får gjerne to høyder. Vi er snart framme ved huset av i dag.

Vi går inn i dyngia*) på en gard i vikingetida. Kvinnene er

* Kvinnenes arbeidshus.

i flittig arbeid. De spinner med handtein og vever på oppstadgogn, de syr klær av vadmål eller skinn med nål og tråd. Denne arbeidsmåten varte og rakk. Så kom lindykinga med lin ved sida av ulla. Det ble meir arbeid enn før. For vel hundre år siden kom et veldig omslag som skapte om det heile. De fant opp spinnemaskiner og vevemaskiner, og så kom bomulla fra Amerika. Det blir nå mindre bruk for rokken og vevstolen, og linen blir trengt ut av bomulla. Symaskina kom inn i de fleste heimer.

I vikingetida og ei god tid før var det flinke smeder på gardene. Her ser vi best omslaget når vi går inn på et mekanisk verksted og ser på de svære maskiner og kjempehamrer.

I jordbruket kan vi følge arbeidet fra gammel tid. Oksen dro arden, og seinere var det hesten som trakk ploget, eller de spadde med et jernskodd redskap. Så kom jernskodde ploger og seinere fabrikkarbeidde ploger og harver av mange slag. Det kom jordfræsere og andre redskaper og tilslutt traktoren så hestene kunne ta seg en kvil.

Vi ser slåttefolket som gikk med ljaen på ei vassjuk myr for å samle litt vinterfôr til kua. Det ga ringt utbytte. Men for vel 100 år siden tok de til å grøfte av jorda. Nå går det lett å pløye jorda om, grasfrø ble sådd i, og det ble fin eng. Slåmaskina kom og så rakemaskina. De fleste ljaene og mange river ble satt bort. Det var industrien som etter hvert skapte om arbeidsmåten. Alt dette kunne skje, fordi det var satt inn en ny naturkraft til å arbeide. Det var *dampkrafta* som først skapte storindustrien.

Denne krafta gjorde også underverk på sjøen. Fra gammel tid hadde sjøen vært nordmenneses alfarveg. Knarrer, seinere basser og byrdinger hadde fra gammel tid bundet sammen det vidstrakte landet vårt. De kunne drives fram med årer eller seil. Så kom de tyske kogger som en ikke kunne ro. Seinere kom jækter og skøyter til, og større seilskip, til dampkrafta ble tatt i bruk også her. Det ble en mektig omlegging i sjøfarten. Den norske sjømann som hevdet seg på en fortreffelig måte i de

gode gamle dager, har på en verdig måte tatt opp og fornyet den gamle arven og er reknet mellom de beste i verden.

Også på landjorda skapte dampkrafta liv i trafikken da jernbanen kom. Der en i gamle dager trengte dager for å komme fram, klarte en seg nå med timer. Men det største på landjorda skjedde likevel da bensinmotoren ble drivkraft, og bilene og bussene ble alminnelige framkomstmidler. Dette førte med seg bygging av gode veger, også til avstengte bygder. Landet ble knyttet sammen på en måte som ingen i tidligere dager hadde drømt om.

Det er mangt som er skjedd i landet vårt i det siste hundre år. Byene var før små. Landsfolk trengte sjelden til byen, og sjelden kom de dit. Jorda ga mesteparten av det de skulle leve av, og de bruksting de trengte, laga de sjøl. Det måtte derfor være stor folkehjelp på gardene både sommer og vinter.

Men nå kunne maskiner arbeide fort og godt på garden, og bruksting fikk en kjøpt til rimelig pris. Ledig arbeidskraft på landet gikk over til byen, til skipsfarten, til trafikkvirke eller også til Amerika. Mest var det byen som trakk på ungdommen, særlig skolene i byen. Folketallet på bygda skrumpet inn, og byen vokste og sprengte grensene sine. Det var industrien, det var handelen og det var trafikklivet som hadde sitt knutepunkt i byen. Skipene kom med varer fra vårt eget land og fra de store utland, og jernbanetog fra syd og nord kom med gods og med reisende. Fiskerne kom med sine varer fra sjøen, men først og fremst var det bonden som kom med det som trengtes fra bygda. Ved dette samvirke som er blitt mellom bygd og by, er også bygda kommet over fra naturalhusholdning til pengehusholdning.

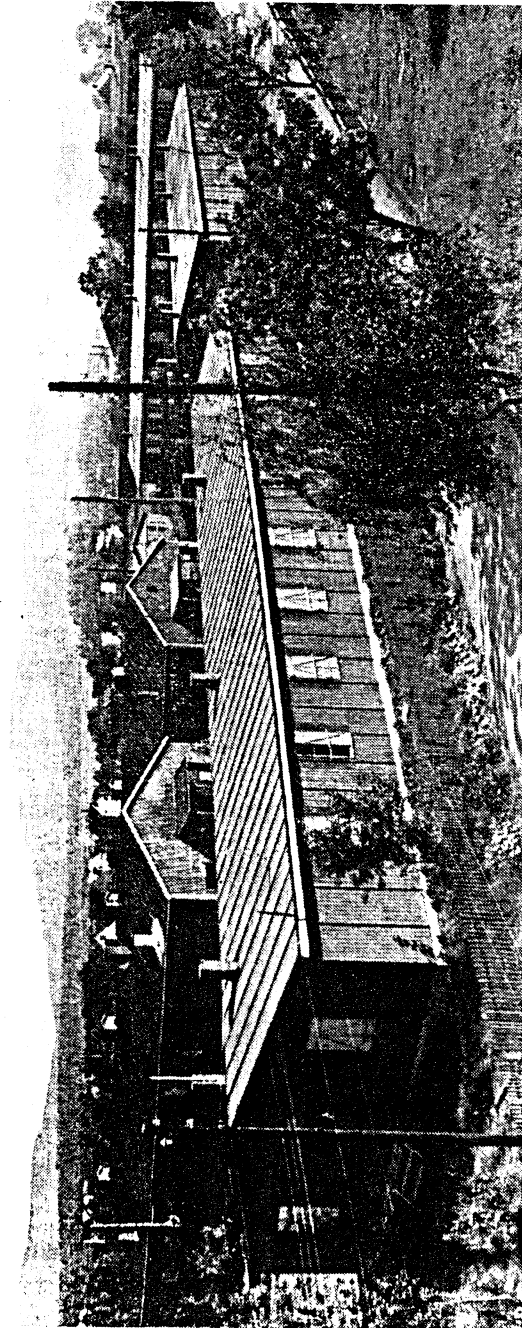
Industrien er ung hos oss og har på langt nær det historiske perspektiv som landbruket. Bonden har som følge av sin tradisjon en naturlig forutsetning for å tenke nasjonalt. Ordet *odelsbonde* sier oss noe om dette. Bonden er fast buende. Arbeideren på samme måte som funksjonæren og embetsmannen er ikke på samme måte festet til stedet. Den kulturarv som bonden ånder

i på bygda, vil en ikke på samme måte kunne leve i inne i byen eller i industristrøket. Sjølve kulturlegginga blir noe anderledes her. Men som det er hos oss, vil det likevel kunne bli et intimt samarbeid mellom bymann og bonde. I mange tilfeller er vegen kort mellom dem, fordi by- og industrimannen kanskje hadde far eller bestefar på landet og kjenner at slektskapet er i orden. De gode kommunikasjonsforhold gjør avstanden kortere. En god folkeopplysning skaper også en større enhet. Aviser og radio sørger for at fellesskapet blir intimere. Kulturarven blir en arv for alle, det blir *folkets* arv. Norske kvinner og menn vil ha syn og sans for det som har vokst fram på norsk grunn og av norsk rot. Det som binder sammen er sterkere enn det som skiller. Alle arbeider til beste for all.

Litt fra den siste krigen. — Verdenskrigen 1939—45.

Denne krigen fikk hvert menneske i Strinda lære å kjenne på nært hold. I fire ulykkelige år var Strinda kommune, som alle de andre kommuner i landet, i fiendens vold. Det var vel knapt en gard i Strinda som ikke hadde tyskerne inn over seg. En mengde hus ble beslaglagt og store jordvidder likeså. Offentlige bygninger som skoler og sjukehus mente tyskerne de hadde rett til å ta uten vederlag fordi de ikke var privateie. Da de senere måtte oppgis av tyskerne, var de ofte i en ynkelig forfatning. Mursteinsbygg og brakker ble oppført omkring på gardene, mest nede ved byen. Det ble ialt oppført 693 brakker i Strinda. Bunkers og ammunisjonslager, kanonbatterier og andre innretninger ble oppført på de forskjelligste steder. Skyttergraver ble lagt over jordene, telefonledninger og piggrådsperringer. På velvalgte steder ble oppført lyskasteranlegg, her og der maskingeværreir.

Alt skulle ha sin plass, og jord ble av den grunn beslaglagt utover heile Strinda. Et menneskeliv er i slike tider ikke meget verd, og mange mennesker fra Strinda mistet livet som følge av krigshandlinger — heime og ute. En rekner med ialt 86. Norske patrioter ble torturert og iblant pint til døde.

Brakker fra krigen 1940—1945

SMÅ TANKEREISER
ATTENDE
TIL GAMLE TIDER

Folk vil gjerne fara, — på sjø og land i bat og bil, vegane er mange. Somme kryssar dei store verdenshav, andre fer landevægen, gjerne fra land til land, for det er gildt å fara. Men jorda held på å verta lita so det mest ikkje er fleire ruter å finna. Utanfor jorda er det likevel romsleg, og vi har grannar der. Den nermaste av dei er månen. No er det folk som tenkjer på å reisa dit, berre ein snartur. Vegen er vel lang, og det er inga von om millomlanding. Likevel skal det la seg gjera, seier dei. Førebels får det klara seg med tankereiser til månen, men slik er det med alle reiser, dei tek til som tankereiser, kanskje fleire gonger før det ber iver. Tankereiserne er billigreiser, og det er snøggreiser. Slike reiser kan vi og gjera attende i tida, til gamle, gamle dagar.

Vi gjer oss samde om å reisa, og alle som vil, kan verta med. Målet vårt skal vera

ein bondegård på Strinda i slutten av vikingetida.

Vi kom ned på neset millom Nidelva og fjorden tidleg om morgonen. Sola kom nett opp over fjella i aust. Vi såg rundt oss. Her var underleg fattig og stilt. Elva kjende vi att. Ho svinga rundt neset so som vi visste at ho skulle gjera, men på begge sider av elva var vakse til med kratt og skog. Nede på neset var det mange hus, eit stort tun, for her budde ein mann. Vi såg åkrane hans og grasmarkene millom tre og kratt. Innover låg fjorden med små rullande bårer. Fjella var velkjende, men vi merka oss at det var mykje skog på strendene. Vi kom inn på tunet millom dei mange husa. Ja, her var hus nok, geitene hadde

sitt og sauene sitt. Her var kufjøs og hestestall, høylåve og kornlåve, fleire stovhus og stabbur. Smia og eldhuset låg eit stykke unda.

Ei jente kom ut. Ho var berrføtt og hadde på seg serk med korte ermar og eit seleskjørt utanpå. Håret laust ned etter ryggen, lyst, vent hår. Vi helsa, og ho stökk til då ho såg oss, men då vi spurde etter husbond, viste ho oss til det lengste stovehuset (skålen). Klokka var no 4, og folk kom ut og skulle til arbeid. Vi fekk helsa på husbond, og vi spurde om skyss over elva, for vi skulle opp på ein gard på Strinda. Men kven var det som budde der borte på Ladeneset, spurde ein av oss. Han sette augo i oss, han skyna vi var langfarande folk. Å, veit de ikkje det? sa han. Det er den mektige Håkon jarl, son til Sigurd jarl, ein sterk og dugande styrar liksom far sin. Og so fortalde han om skipsbygging innafor Ladehamrane, om krigar han hadde ført både i Hjørungavåg og på andre stader. Han hadde sjøl kjempa saman med Håkon. Men det var skyssen. Han ropa på tvo gutar, og dei gjekk med oss til elva. Dei fortalde oss at bonden heitte Thorgeir. Han hadde denne store garden på Nidarneset, og store vidder oppover Gularåsen høyrde til garden. Vi kom over elva. Vi såg høgstamna båtar ute på sjøen. Rett som det var ble ein fisk kasta inn over båtripa. — Der hadde vi holmen som vi mest ikkje kunne kjenna att, naken og fatig, berre eit lite hus på høgda. Vi gjekk opp gjennom skog og kratt. Straks syd for Lade på Lademoen såg vi gravhaugar. Det var mange, vi talte opp 21. Dei høyrde høvdingesetet på Lade til.

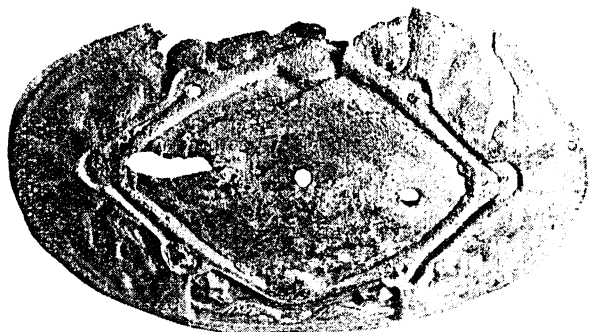
På vegen oppover trefte vi ein ung mann som kom opp frå sjøen. Han var kledd i skjorte, brok og kappe og hadde ei stridsøks ved beltet. Vi var ilag oppover og kom i prat. Han var nett komen med skip som no låg ved Ladehamaren. Han hadde vore med på ei handelsferd til Heidaby i Slesvig, og dei var om Skiringssal på heimvegen. Dei hadde selt huder og skinn, laks og kjøt, klebersteinsgryter og andre ting, og heim hadde dei ført salt, kveitemjøl, øl, mjød og noko jarn. Mesteparten skulle til Lade. Vi spurde ikkje om ærendet hans, og han spurde ikkje

om vårt, men han ville gjerne fortelja, og han sa at han høyrde til ei slekt frå Irland som var gjort til traclar av norske vikingar for hundre år sidan. Bestefar hans hadde vunne fridomen fordi han hadde utført ei redningsdåd, og han vart då det dei kalla *løysing*, sonen vart då «son til løysing», og sjøl var han det dei kalla «reks thegn», og han hadde då rett til å reisa ut. No hadde han hatt den fyrste ferda si ut og hadde handla for eiga rekning og. Han ville no få seg jord, fyrst som leiglending eller årboren mann, og slekta kunne sidan vinna fram til odelsbondeklassa. Det var slitsomt å vinna opp frå trælestandet, men mannen såg ut til å vera fylt av oppdrift.

Lenger oppe i bakken kom vi til eit lite hus inne millom rogn og older. Framandkaren sa at det var ein kotbonde som budde der, og eit slikt lite hus kalla dei kot. Vi skildest med mannen og gjekk bort til huset. Døra til stova sto på gløtt, for det var varme på åren, og dørtrekken skulle hjelpa røyken til å komme opp gjenom Ijoren. Kona sto og stelte med ei gryte over langelden. Golvet ho sto på, var hardtrampa jord. Vi helsa, og ho fortalde at mannen hennar arbeidde med skipsbygging innafor Ladehamrane. Utanfor huset var geiter som åt gras, knuppar og bar, tvo små barn tumla seg saman med geitkje, og eit lite spebarn låg i eit trog med hareskinn om seg.

Vi gjekk vidare og kom opp på høgda. Her hadde vi god utsikt. Vi såg ned til Lade, til dei mange husa som høyrde Ladejarlane til. Det var skog omkring, og inne i skogen såg vi eit hus som visstnok var gudehovet. Ein mann kom forbi, og vi kom i prat. Han fortalde at Lade var sentrum for Strindafylket. Her såg vi store gardar innover. Det var Ringve, Rotvoll, Grilstad, Ranen og Vik. Lenger inne var Malvik. Vi såg og inn til Frosta og Åsen, og på den andre sida av fjorden såg vi Leksvik. Alt dette høyrde til Strindafylket. Det var Strindfjorden som var vegsambandet millom bygdene. Her nede såg vi Nidarneset og elva, og bortafor elva var Gularåsen med mykje skog. Rett i syd var gamle Njardalhol med store tre. Her var det dei for vel hundre år sidan kom saman og ofra til Njord og

Frøy og bad om godt år og lukke på sjø og land. I nærleiken her hadde vi storgarden Berg. Vi takka mannen for det han hadde fortalt oss, og vi gjekk til Berg. Husa låg oppå ein liten

Skålspenne fra Tømmerholt, $\frac{3}{4}$ st. frå vikingetida.

hammar, derav namnet. Det var svært mange hus, og her var store jordvidder, oppover og ned til elva. Åkrar var det mange av med gjerde om kvar åker. Her var folk og her var dyr. Det kom røyk opp gjennom ljoren på fleire hus. Borte ved eit hus var ein flokk høns som kakla og gol. Vi gjekk nærmare for å sjå. Dei hadde ikkje kam på hovudet, men berre ei fjør til topp. Langt oppe mot skogkanten gjekk nokre kyr, og ei gjente passa dei. Det var lite gras på markene, og jorda såg ut til å vera vassjuk. Men åkrane såg betre ut. Det var havre, bygg og litt rug som vaks etter det vi fikk vita. På ein plass såg vi ein hage, og vi gjekk bort til gjerdet. Det var særleg lauk som vaks og nokre høge plantar som dei kalla kvanne. — Husa var for det meste bygd av tømmer som var lafta i hjørna, og på taka var never med torv over. Ved eit hus heldt nokre karar på med takreparasjon. Dei var kledde i grå koster som rakk ned på knea. Dei bar torv frå ei flata lenger borte, og so la dei ny never og torv på taket. Dette var trælarbeid, og mennene var træljar. Vi gjekk bort til dei og spurde etter hushond. Dei peika mot eit noko langt hus som sto mest fram på kanten av berg-

hammaren, og sa at dette var skålen til hushond. Vi gjekk. Huset var langt og lågt. Det var bygt av rundt tømmer, og veggene var svarte. Utanfor huset sto det store tuntreet. Vi banka på, og ut kom ei eldre kvinne som var påkledd for å gå ut. Ho hadde linskjorte med lange ermar, sid kjole og eit kortare skjørt utanpå, med selar som heldt skjørtet oppe. To skålspenner av bronse var sett gjennom selarne nesten oppe ved skuldrane. Nøklehanka hang ved beltet. Håret var sett opp i ein knute i nakken med ei lita hette over. — Vi skyna at dette var husfrua og spurde om husherren var inne. Ho viste oss inn, og gjennom ei låg dør kom vi inn i skålen. Her sat hushond som vi helsa på. Det var ein eldre mann, men høg og rak. Han hadde grått kortklipt skjegg og store bartar. Han heldt på å laga strengjer til bogen sin som låg på bordet. Han bad oss sitja, og sjøl sette han seg i høgsttet. Vi såg oss om. Golvet var jord med halm trampa nedi. Midt på golvet var lāngelden eller åren. Rett over var ljoren som var open so det kom lys ned i romet, og i eine vegg var det ein glugge — eit vindauga. Lāngelden låg litt høggre enn golvet med ei rad stein omkring. Langs veggene var benkjer, og på benken på nordveggen hadde hushond sete millom tvo høgsetestolpar. På tverveggen var sete for husmora og andre kvinner, og på langveggen mot syd var sete for gjester og mannfolk på garden. Var det trong for det, kunne ein setja opp småbord som var kalla skutil. Bak benkene var det soveplassar som var kalla lokkvile, og kvar mann hadde sin faste plass fram for soveplassen sin. På veggene var våpen. Ved hushonden sin plass hang øks, sverd og spyd og eit vent skjold med ei bule i midten med plass for handa. Skjoldet var av tre og nær på ein meter i tvermål. Spyd var særleg fint med rikt pryda handtak. Rett over lāngelden var ein skjæring av jarn som var fest i taket, og i skjæringen hang ein kjel eller ei stor gryte av jarn. Der var og gryter som var laga av kleberstein. Tvert gjennom huset, litt frå ingangsdøra, gjekk ein hjelke — beten — frå langvegg til langvegg. Denne hjelken skulle halda veggene saman so det tunge

torvtaket ikkje skulle sprengje veggene ut. Taket var heilt svart, men veggene var kvite.

Det leid til dugurdstid, og ei trælkvinne kom inn med ved til åren. Vi gjekk difor ut saman med husbond. Vi fylgde han bort til eit reidskapsrom. Der var sledar, greipar med tvo jarnskodde greiner, hakkegrev av eldre og nyare slag og spade-grev som dei kunne spa opp jord med. Her var plog med plog-jarn. Ein lang stein var bruka til slipestein. Brynestein var brukt til å kvessa ljà og skjuru med.

Vi sette oss og såg utover. Det er ein overlag stor gard dette, sa vi, og med så overlag mange hus. Ja, sa han, og det er mykje folk på garden. Her budde søner med huslyden og sønesøner med. Heile slekta bruka garden i hop. Arbeid var det nok av. Somme av karane var på fiske på Strindfjorden eller i elva no i lakstida. Oppe i Jervir (Jonsvatnet) var og bra med fisk. Andre var nede på Ladehalvøya på skipsbygging. Eit par karar var ute på langferd. Det var handel og ymse anna. So var det skipsreideordninga som kravde både folk og tilfang. Berre Strindafylket måtte reida ut tre herskip. Frå den gamle herordninga under Harald Hårfagre hadde Strindafylket fått eit skip, so vart det tvo nye å reida ut. Mykje skulle til, ogso av utstyr, både årar, segl og mat. Denne garden måtte skaffa tvo mann når det var leidingsferd. —

Her var og træljar på garden, og dei arbeidde vår, sumar og haust med gardsarbeid. Om vinteren var det veden å få heim frå skogen og krøterstellet og dei mange ting. Trælkvinnene sto for matlaginga etter dei pålegg som husmora gav. So hadde dei stellet av ein stor griseflokk. Trælane hadde husa sine i ein liten koloni for seg sjøl. Det såg ut til å vera ringe hus. — Det var mange sauer på garden, og ein gjætergut var ute i marka med saueflokken, og ein annan gut passa geitene. Det var rovdyr i skogen so alle krøter måtte inn om natta. Begge gutane hadde hund med, og dei var flinke til å halda dyra saman. Litt utanom dei andre husa sto smia, og der sto ein mann mest heile året. Sjøl lika han og arbeidet i smia.

Korleis lika dei seg som var ute på leiding?

Å du veit, det kunne vera fårleg, men so var det og gildt for dei unge karane å koma ut. Det var alltid spaning med krigsferdom. Når dei so kom heim, vart det litt å fortelja om i vinterkveldane. Tvo av karane hadde vore med Håkon jarl i slaget mot jomsvikingane i Hjørungevåg. Hadde ikkje Håkon hatt gudane med seg, so hadde det gått galt her. Men dei sende haglver imot Jomsvikingane, og Håkon vann. Ein gong hadde dei og vore ute i kamp mot Gunhild-sønene.

Vi spurde om han sjølv hadde vore ute i leiding eller på langferd. Ja, i yngre år var han på langferd til Skottland og øyane der vest. Han svinga seg og peikte vestover. Vi merka oss for ein pen kar han var der han sto med kofte som rakk ned på knea, brok og hoser og sko. Eit fint belte hadde han om livet med stor slirekniv. Vi såg ein blink i augo. Ja, sa han, der hadde vi mangein hard bardag, og det gjekk godt. Eit vent spyd som eg har inne på veggen, er minne frå Skottland.

Vi såg nordover markene og tykte der var lite gras til krøtera. Ja, sa han, vi har tvo hestar som vi har til ridedyr, og tvo store uksar til å pløggja med om våren. Dei må og dra gjødsla ut om våren og korn inn om hausten og ved frå skogen om vinteren. Vi har og mykje sauer og geiter, men dei klarar seg ute mest heile året. Kyrne får høy og halm, og frå skogen får dei beit og bork. Vi spør kvifor det var sett opp skigjerde rundt åkrane, for krøtera var då gjætte. Ja, krøtera måtte dei gjæta, og gjætaranne måtte ha med seg sterke hundar, for her var villdyr i skogen, rev, bjørn, ulv, skogmår og grevling, men når det var sett gjerde omkring åkrane, var det fordi her og var hjort og elg som kunne koma inn om natta og gjera stor skade på åkrane. Men hjort og elg var og nyttedyr, for kjøtet av disse dyra var svært godt. Det hende at dei kunne felle rein på vidda og. Dei bruka då å skyta med boge og pilar, eller dei grov dyregraver som dyra gjekk seg ned i. Unggutane lika hest å gå på ski om vinteren for å felle ulv og rev og

kanskje og ein skogmår. Fekk dei has på ein bjørn om hausten før han gjekk i hi, so var det eit storvarp som det gjekk fråsegn om. Bjørnepelsen er varm, og bjørnekjøtt er godt, la han til. Borte ved kornlåven låg ein haug av bork. Den skulle dei slå sund med slugu inne på låven. Den skulle vera til barking av skinn og huder, og so vart det sko og klær, særleg til vinterbruk. Han hadde folk som var flinke til å laga sko og klær av huder og skinn. Han hadde og folk som laga gryter og kår av kleberstein. Slike ting vart gjerne selt i utlandet. I eldre tider laga dei krukker og andre kar av leir, men no bruka dei mest stein og tre, sa han, og peika på ein haug kleberstein. Av tre laga dei trau, bollar og skåler. Dei laga og tynner og ymse andre kjørel som dei kunne salte kjøtt og fisk i. Ølbrygginga kravde store kar, såar, og han tok seg gjerne sjølv av dette arbeidet. Eit viktig arbeid som dei hadde kvar sumar etter vårvinna, var jarnvinna. Då reiste både frie menn og trølar opp til myrer, ofte litt langt unda. Dei hadde med seg lange spakar som hadde ein pik i nedre enden. Når dei so stakk ned i myrer her og der, so trefte dei gjerne eit flak myrmalm som det da galdt å få opp. Det neste arbeidet var å smelte jarn ut av denne myrmalmen. Dei vann gjerne ut alt det jarn dei trong, stundom rikeleg.

Kvinnene hadde mykje å gjera innadørs. Der står ei dyngja, sa husbond, og der arbeider dei med spinning med handtein, veving og ymse slag handarbeid. Stridaste husarbeidet var likevel å mala korn på handkvern, men det måtte vera godt turka fyrst, og det gjorde dei på ei flat steinhelle med passeleg sterk varme under. Det var trølkvinner som jamleg hadde dette arbeidet. — Trølane hadde helst kvar sitt faste arbeid, og husbond ga ordre. Det var vedhogging, kolbrenning, tjørebrenning, saltkoking, reparasjon av verkty og dei mange ting.

Det var dugurdstid, og husbond bad oss inn til dugurd. Inn om døra sto ein liten stamp med vatn til handtvett. Over langelden hang ein stor kjel. Småborda var sett opp. Husbond

sette seg i høgsetet millom dei tvo utskorne høgsetestolpar. Vi fekk plass på langbenken midt imot husbond. Husmora tok plass midt på tverpallen. Ho hadde kledd seg pent til dugurden med kvit skjorte, blå stakk og eit vent utsytt belte, skaut på hovudet. I bringa hadde ho tvo skålsøljjer av bronse. Fleire kvinner kom og sette seg på tverpallen. Ved sida av oss kom nokre karer, millom dei smeden. So kom matselia og tok opp kjøtt frå kjelen og bar det fram for husbond i eit trau. Han skar av eit stykke med tollekniven og la det på eit trebrett. Trauet gjekk vidare, og vi tok kvar sitt stykke. Tjukt hævrebørd kom på bordet, og ølselia kom med skjør i ei krukke og øl i ei stor kanne. Ølbollar sto på bordet og skåler til å ha mjølk i, og vi åt og drakk. Matselia kom so med nykøkt laks. Den var fiska i elva i går og no køkt i ei klebersteinsgryte.

Matykta var slutt og vi sette oss ut på bakken. Vi merka oss at det ovanfor skålen var ei opa greff som skulle ta vatnet so det ikkje seig inn i huset. Like ved sto stabburet og i ende med det ei skjemme som var brukt til soverom. Nokre kattar leika seg ved solveggen. Det var underleg å hugsa på at vi var på leiting etter Strinda so som det var for mest tusen år sidan. Korleis var det i den tid då dei ikkje hadde jarn å hjelpa seg med, undra vi oss. Dei hadde då og bruk for hus. Men då kunne ein i laget fortelja kva han hadde lese frå Danmark. Dei hadde gjort prøve med flintøks og felt 26 middelstore graner på 10 timar utan å kvessa flintøksa. Dei tok av kvist og bork, forma tømmerstokkar og sette opp ei hytte med dør og ljore, alt med flintøks som reidskap. Ja, kvar tid har sin måte å hjelpa seg på.

Men nå var arbeidet igang borte i dyngia hjå kvinnene, og vi gjekk og bad om å få sjå inn. Dei tok vel imot oss. Det var eit stort rom. Eldre og yngre kvinner var i arbeid, born og. Borna kara ull. Dei andre spann ull eller lin på handtein, eller dei vov vadmél eller linty på oppstadgogn. Dei vov og ryer, og ei eldre kvinne heldt på med bilætvev som skulle

vera veggpryd. Dei yngre lærte av dei eldre, og vi var opp i undring over det gode handlaget alle hadde. Det var lyse og vakre folk desse kvinnene.

Vi måtte vidare, for vi ville gjerne sjå smia og. Då vi kom ut, trefte vi husbond. Han var ikkje i godlag, for Nardobonden hade nett vore der og klaga over noko slarv som tiggarkjæringar hadde fare med. Nardomannen hadde vore sint for slarvet. Kjæringane for gjerne slik, sa bonden, og var blide og snakka vondt om andre for å få noko.

Vi gjekk til smia, og smeden var glad for at vi såg inn. Det var varme på avlen. Kola som han brukte, hadde han sjølv vore med og brent i skogen. Der hadde vi blåselgen som fekk det til å lysa på avlen. Her var smiestedet med store og små hamrar, mange tenger, filer, saks og saumlodd. Han hadde svært mykje verkty, og mang slags arbeid hadde han. Han skodde hakkegrev og spadegrev, arbeidde øksar, sjuruer, ljær og lauvknivar. Han laga og stridsøkser og spyd, men i dette arbeidet var gjerne husbond med. Til huset laga han kjeler og gryter, skjæringar og lekkjer. Til dei som dreiv trearbeid om vinterkveldane, laga han knivar, skavjern, skolpjarn, filer og navarar. Det var pålag same slag verkty som er kjent i seinare tid. Vi måtte segja som sant var at dette var meir enn vi hadde tenkt oss. Det var som vi hadde vore hjå bestefar.

Vi kunne ha lyst til å sjå innom Ladehamrane på skipsbygginga der og likeeins på på leidangsskipa som no låg ferdig til utreis om jarlen skulle krevja det. Men vi fekk ikkje tid. Vi fekk likevel sjå eit skip med ti par årar som gjekk ut fra Nidelva og ut fjorden. Skipet fekk snart stor fart, større enn vi kunne ha drøymt om. Sola heldt på å gå ned mot Fosshalvøya, og vi vart bedne inn til eftasverd. No fekk vi fyrst byggraut aust opp i trefat og sur mjølk i skåler. Vi åt tvo eller tre av kvart fat, og same surmjølkskåla var og brukt av fleire. Grauten skura nok noko ned gjennom halsen, men han var traust og god, og ned gjekk han. So vart det spekekjøtt og

øl, og øldrikkinga varte lenge etter det var slutt med maten. Husbond kom etterkvart i godlag, og han sa at vi kunne setja oss om langelden. Nokre unggutar kom inn, dei ville høyra bestefar fortelja. Bestefar skyna at dei ville ha noko som friska opp, og han fortalde om Gunnar på Lidarende då han slo ned åtte mann ved Rangå på Island. Han fortel om korleis han fyrst hogg handa av ein av motmennene sine, snur seg so brennsnøgt mot ein som står ferdig til hogg, og slær øksa av handa hans so ho driv ut i Rangå, set spydøksa gjennom mannen og løfter han opp og kastar han ut i leira. Med det same kjem eit spyd mot Gunnar, men han tek det i lufta og sender det gjennom han som åtte spydet. Endeleg var det ein som hogg etter foten åt Gunnar, men han hoppa opp, og hogget gjekk i bakken. Gutane sat som på glør. Dei kunne ikkje sitja still, og spaninga vart so stor at dei brølte eit langt å—å!

Neste gong skal de få vita meir om Gunnar, sa bestefar, og dermed gjekk gutane. Ja, dette var kveldsskule, og målet med det heile var klårt nok. Tida var hard, og ungguten skulle herdast. Han skulle drøyma om våpenbruk og mannsdåd, og utferdshugen skulle vekkjast. — Husbond var no i godlag. Han fortalde om Håkon den gode som hadde ordna med skipreider og fåt leidangen i stand. Han hadde reist varder på fleire fjell, og dei skulle lysa når fienden var på ferde. Han hadde ordna med lov og rett so usemjer kunne løysast utan kamp. Men han ville og ta dei gamle gudar frå folk og ville få dei til å tru på Kvite-Krist, men då fekk han trønderne mot seg, og hadde ikkje Sigurd jarl hjelpt han, hadde det gått ille med han. Nei, Håkon jarl var trufast mot gudane, og dei hjelpte han. Danskane hadde tvinga han til dåp, men det brydde han seg ikkje om. Han heldt seg framleis til gudane, og i april ofra han både hestar og sauer nede i hovet på Lade. Hovet hadde han pryda med vevnad på veggane. Men han var og ein strid mann, og det var ikkje godt å ha han til granne.

Vi ville gjerne ha han inn på ferdene sine i utlandet, og

spurde om han ville fortelja om dei. Ja, sa han, i unge år vilde eg gjerne ut og sjå. Arbeidet med jorda er ikkje noko for frie menn, det er trølearbeid. Den frie mann vil kjenna seg ubunden. Jakt og fiske kan vera bra nok, men det er noko anna å koma ut og røyna kreftene sine. Her heime var faste lovreglar som ein måtte rette seg etter, men der spør ein ikkje om slikt, for der rår makta. Der kunne ein vinna heder og æra, fine klæde, sølv og gull og dyre vinsorter. Mange fanga trølar, og dei lyse, vene irske kvinner med mørke og eldfulle augo var verdfull handelsvare. Mange høvdingar gav store penger for slike. Somme nordmenn slo seg ned i framant land. Sjøl var han på ferd til Shetlandsøyane, og der var det mange som snakka norsk. Eit par karar der ville gjerne vera med han til Skottland. Dei for opp over skottske elvar og vann gods, men det vart og kampar. Dei drog sydover til Irland, den grønne øya, og der var mange skip før. Det skulle vera vikingeskip i kvar einaste hamn. Opp over elver og sjøar for dei og vann rikdom. Ein gong hadde ei skjoldmøy vore førar for ei flote vikingeskip som plyndra Irland. Ho skapte redsle på all si ferd, og ho var kalla «den raude møya». Mange norske vikingar sette seg fast på Irland, og eit norsk rike vart grunna med Dublin som hovedstad. Dei skipa lov og orden omkring seg, dreiv handel og førde varer ut til andre land og førde andre varer innatt frå nord og syd. Disse folk vart rike. Dei brukte fine klær med lysande fargar, både skarlagens raut og smaragd grønt. Ridesalane var pryda med gull og sølv. På den tid var det høgverdige kulturskikkar i Irland som var ukjende for dei norske, so der var mykje å læra. Særleg merka han seg undarlege menn som var kalla munkar. Dei tala med stor iver om Kvite-Krist og det han hadde lært. — Han vart sitjande og sjå inn i glørne, og so sa han: Det er vel rett det som vert sagt at det ikkje er rikdom og makt som er hovudsak, men røynsle og godt vet. Lukka er ikkje all tid å lita på. Ein fatig mann med ringe klede kan kanskje vera like bra som ein rik mann. Rikdom vert ikkje all tid

vunne på hederleg vis. Eg har i mitt liv lært at ein skal fara sømeleg fram, vera måtehalden i mat og drikk og føra varsam og forstandig tale. Ein fåming snakkar tull og tøv om laust og fast, det er ikkje vetet som hefter han.

So såg han opp og sa: Eg kjenner ikkje stort til Kvite Krist, men eg har høyrte litt om han. Han skulle vera fatig og tok seg gjerne av dei som var fatige og hadde det vondt, men dei rike og dei mektige tala han ofte strenge ord til. Han skal ha grunnlagt eit underleg rike, og kongen i dette riket kallar dei pave, og han skal bu i ein stor by som heiter Rom. Ja, han hadde høyrte om noko slikt i Irland. Vi kunne ha lyst til å spyrja om meir, men no var han inne i si eiga tankeverd, og vi reiste oss og takka for ein god dag. Han fylgde oss ut om huset. Det var eit svært ståk der trølane budde. Dei heldt visst på å fora grisene, for det var grisegryl, og det var ungeskrik, og det var høge rop av kvinner og menn. Alle krøter var komne i hus til natta, og borte mellom dei mange husa var det folk som stelte med ymse ting. Røyk steig opp av mange ljarar bortover.

Heimvegen vart ikkje lang, for reisa var ei tankereis.

STRINDA VED ÅR 1200

EI NY TANKEREIS.

Det var i slutten av juli. Vi kom ned på Nidarneset so tidleg om morgonen at sola enno ikkje var kome opp. Alt var stilt, ogso fjorden låg blank og still. Vi såg etter garden hans Thorgeir, men han var borte no. Men her var store flater med grasmarker og grøne åkrar, og der lengst aust mot elva var ei mengd med hus og lengst opp eit stort eit med høgt tårn — domkyrkja. Alt dette var kome til sidan sist. Det var byen Nidaros ved Nidelva. Vi gjekk mot byen. Det var rekkjer av hus oppover, låge, svarte hus, og over alle disse husa såg vi fleire kyrkjetårn. Frå byen gjekk ein veg med gjerde på begge sider vest over flatene til Nidareidet og vidare til Bymarka. Det var gjeilane, vegen for buskapen morgon og kveld. Der borte på Nidareidet såg vi og ein stor treborg. Vi måtte sjå litt på byen, og tok først ein sving ned på yste neset, på Øra. Her var mange smier. Dei var vel lagde her fordi det kunne vera brannfarleg å ha dei oppe i byen. Men sjå der horte — ein galge! Og verkeleg hang det ein død mann i galgen. Vi sto og såg, og med det same kom sola. Dette gjorde synet enno meir uhugleg, og vi snudde oss bort. Slik skulle han vel henge til skrekk og skremsel for andre. Vi gjekk oppover og kom til ei kyrkje som låg ut mot elva. Det var Klements kyrkja som var bygd av Olav Trygvason. Det var i tårnet der at klokka «glad» hang. Nett no tok klokka til å klinga, og det kom folk ut. Dette var rart, tykte vi, og gjekk ut

til elva. Her oppover låg skip, større og mindre, side ved side. Og på elvbreidden sto bryggene side om side.

Vi trefte ein ung mann og ga oss i prat med han. No hørde vi fleire klokker ringja. Mannen fortalde at byen var full av folk frå innland og utland, for det var Olavs-messe. Ja, det var rett, det var 29. juli. Han sa at messa tok til i går og skulle vara i nokre dagar. No hadde mange vore i kyrkjene heile natta, mest i domkyrkja. Det hadde vore faste hønetimar ved prestar utover natta.

Men vi måtte vidare, vi gjekk opp Kaupmannastretet. Rennesteinen var midt i vegen, og mange ting flaut der so vi måtte ta oss i akt. På venstre side når vi gjekk oppover, var mest stovehus og på høgre side var mest uthus, både fjøs og låvehus, og mange stórhus låg litt lenger unda på høgre sida. Folk kom ut frå stovehus og frå høy- og kornlåvar. Ein gammal mann med høyrusk i skjegget kom ut av ei dør og glodde på oss. Dette var folk som ikkje hadde vore i Olavsvaka, men som no skulle iottesang i domkyrkja. Fram på fyremiddag skulle hovedgudstenesta vera. Då ville vi vera med å sjå på, men no ville vi fyrst opp på Skyåsen og sjå oss om. Av domkyrkja var bygd den østlige delen til og med tverrskipa. — Vi gjekk opp austanfor domkyrkja og kom til brua og til Sprotvollan (no Vollan). Vi gjekk opp gjennom bakkane og kom opp på høgda. Her var det lettare å kjenna seg att. Gamle Lade låg der, men hadde no fått kyrkje med tårn, og dei andre store gardane inn langs sjøen, men det var no komne til nye gardar oppover Strinda, og særleg la vi merke til mange små hus — kot — her og der. Vi såg ned på Steffenshaugen, og nede ved sjøen til høgre var det store klosterbygg. Det var Bakke kloster. Ute på Holmen var det og bygd kloster, og det var ført jord til so Holmen var ikkje so naken lenger. Oppe ved elva, nesten rett over elva frå domkyrkja var det store bygningar med kyrkje. Det var Elgsæter kloster. Mot syd såg vi gardar som Nardo, Sundland, Moholt, Steinan o. fl. og på den andre sida av elva såg vi Stavne, Hoem, Munkvoll, Havstein og Ferstad o. fl. Men inn i mellom var det

husmenn som hadde sine små bustader. So vidt vi kunne sjå, hadde det i dei siste 200 år komne til fleire nye gardar, men særleg var det komne til mykje småkårsfolk. Skogen hadde og minka på mange stader. Ja, borgarkrigane hadde no vart i 70 år, og dei hadde nok sett merke på mange måtar.

Tida hadde gått, den store Olavs-messa skulle vel snart ta til. Vi skunda oss ned og over brua. Folk kom og skunda seg mot kyrkja. Mange av disse folka var komne lange vegar til sjøs eller over land. Dei var komne for å vinna att helsa, eller for å gjera bot og få avlat for synder som trykte, eller for å vinna helging og ære hjå Gud. Av ein eller annan grunn hadde dei reist til Heilag Olavs by. No var den største stunda koma i deira liv. Vi fylgde folkestraumen inn gjennom døra på vestenden av kyrkja, og vi fann oss ein plass der vi kunne sjå godt. Det alminnelige folk måtte stå i tverrskipa og vart stuva godt saman. Dei geistlige hadde koret og hadde sin eigen inngang. Munkar kom og tok plass i den eine sida av koret. Det var munkar frå Holmen, frå Elgsæter og frå Tautra, og kvar flokk hadde sin abbed eller sin prior med. Ordensdraktene deira var ulike, men dei var like i det at alle var krunraka, hadde berre ein ring hår rundt hovedet. Inn i andre sida av koret kom prestane. Kannonikane eller domsherrane tok plass lengst oppe mot høgkoret, so kom vanlege sokneprestar og endeleg hjelpeprestar og kapellaner. Koret var fullt. Berre nokre eldre menn fekk plass lengst nede ved tverrskipet. Det var lys dag ute, men i kyrkja var det skumt. Vi la merke til folk som ikkje hadde vore i domen før, korleis dei såg omkring seg og opp mot det høge kvelvet i kyrkja. Var ikkje dette sjølve himmelen. Dei kom frå sine små låge stover og hadde vore i små fatige kyrkjer, — nei, dette låg over all menneske-tanke. Klokker ringte. Eit kvinnekor sang på latin. Det var visst nonner frå Bakke kloster. Frå røykekar breidde ei fin duft seg i romet. Saman med korgutar kjem erkebispenn inn frå sakrestiet i si prydelege klednad og gjekk for høgaltaret. Samstundes gjekk domherrar fram for andre altar i kyrkja. Det var vekselsang og tekstlesing. Vi fekk høyra om ein

blind mann som fekk synet att avdi blod frå såra til Olav var kome opp i augo. — Vi fekk høyra om ei giktbroti kvinne som fekk helsa att fordi ho hadde vakt ved grava til martyren. — Vi fekk høyra om høvdingen Guttorm som med ein liten hær-flokk sigra over ein stor hær fordi han bad Heilag-Olav om hjelp. Ein ung mann som hadde mist tunga, fekk attmed grava til Olav målet sitt att. — Ein prest som var slegen til blods og var halvdød, kalla på den heilage Olav, og i draume fekk presten hjelpa og vart heilt frisk.

Det vart song av kor — på latin. Det var uvisst kor mykje folk skyna av det heile, men om dei ikkje skyna noko, so kjende dei likevel på seg at det hørde til ei høgre makt, at heilag Olav og Kvite-Krist og den heilage jomfru var i romet og var i tonane, kanskje mest i det dei forsto minst. — Erkebispenn snur seg mot folket med hostien — det innvigde altarbrødet — som han løfter i høgde med hovudet. Alle fell på kne. En hymne på latin lyder svakt gjennom romet. Det går som eit sukk gjennom kyrkja, her og der eit hikst. Kva var eit menneskekryp andsynes ei slik guddomsmakt? Det skulle henda i slike stunder at krøplingar kasta stavane sine, og at andre sjuke fekk helsa att.

Olavsmessa er slutt, og no får vi den store prosesjon med Olavs-skrinet. Erkebispenn og domherrane stilte opp. Frammafor dei skulle berast brennande ljøs, kors, kalkar, kar med innvigd altarbrød, bilæte og det store sølvkorset som var kome frå Irland. Etter dei geistlige var Olavs-skrinet bore av 60 mann. Skrinet var lagt i ei kiste av tre, og den ned i ei større og prydeleg kiste. På sidene av kista var mange posar som dei truande kunne leggja offer i. På kista sto ein høg geistleg, pønetensarius, som gav avlad for nokre dagar til dei som ofra. Prosesjonen kom sakte sigande ned gjennom kyrkja medan hymner vart sungne av eit kor. Folk skulle få tid til å bera fram offer. Toget kjem ut gjennom porten på vestsida av kyrkja, og det skal no gå rundt kyrkja. Folk kjem med offer, eller dei vil ta i Olavs-skrinet for å få helsebot. Her og der vert skrinet sett ned. På disse plassane samla folk seg for å be sine bøner. — Millom folk gjekk frå-

segner om alle dei som på underfull måte vann helsa att ved slike høve.

Den gammalnorske homilieboek segjer at det ville gå over kreftene å fortelje om alle dei miraklane som Gud hadde gjort og stadig gjer for den fortenesta som Olav hadde vunne.

Vi sto og såg til prosesjone syngande skreid inn gjennom inngangsporten til kyrkja.

No ville vi til Elgseter kloster. Det skulle vera eit sete for opplysning i tida då. Vi gjekk over brua og kom til klosterdalen. Kyrkja låg med langsida mot elva, og det var kyrkjegard på austsida av kyrkja og mellom kyrkja og elva. Kyrkja var av stein, men like inn på kyrkja låg store bygningar av tre. På syd sida var fjøs og låvebygningar. Vi fekk helsa på ein eldre munk. Han var utlending, frå Nederland, men han snakka norsk. Han fortalte oss at klostret var bygd i erkebisp Øysteins tid, og Øystein, den store kyrkjebyggaren, var den fyrste abbed i klostret, men erkebispem som no var, Erik, han var no i Danmark. Han låg i strid med Sverre og måtte reisa frå landet.

Men var ikkje erkebispem i domkyrkja i dag? Nei, det var den første av domherrane som var i staden for erkebispem. Klostret hadde og sin prior som var øvste leidar av klostret når abbeden var borte. Elgseter kloster var nær knytt til domkyrkja, og fleire av korsbrørne eller kannikane var innvigde munkar og budde i klostret. Elles var her munkar som var bundne for livet ved munkeløftet sitt. Her var og unge menn som hadde si prøvetid og opplæringstid i klostret før dei kunne bli vigde munkar. Dei var kalla noviser. So var det tenera som hadde si løn og kunne reise når dei sjølve ville. Klostret hadde store jordvidder. Gamle Berg gard høyrde no til klostret. Det var mykje arbeid for tenarane, på jorda og med voden, med krøtera og i klostret. Her var og fleire eldre menn, proventbrødre, som hadde gitt klostret jordeiegdom eller penger for å få bu i klostret til sin død og verta gravlangd der. Det hende og at bønder frå Strinda kjøpte gravplass på kirkegarden, og munkane song då ved gravferda. Folk frå Strinda gjekk gjerne i kyrkja på Elgseter. Han

fortalde at Elgseter kloster ikkje hadde mykje jordgods utover bygdene. Bakke kloster var mykje rikare.

Vi ville gjerna vita kva munkane arbeidde med, og han tok oss med til sydsida av kyrkja. Det var ein fin hage som han gledde seg særleg ved. Han hadde fått frø frå heimlandet sitt, og her vaks påske- og pinseliljer, tulipaner, pioner, ringblomar og lavendel. Her var kjøkenhage og. Her var næpe, lauk, kvanne og rabarbra. Han fortalde at munkane hjelpte og rettleidde folk med vegbygging, brubygging og bygging av sælehus (herbergs- hus) for reisande. Alt slikt var arbeid som tektes Gud. Klostret hadde og lækende urter som kunne hjelpe mot mange sjukdommer, og mange kom og fekk hjelp. Her var mange lærde munkar i klostret. Dei las latinske bøker og dei skreiv av bøker. Dei unge gutar som var her, lærde å lesa latin og å skriva.

Vi ville vita kva skule dei hadde dei som skulle verta prestar. Han svara at dei gjekk på katedralskulen, og når dei var ferdige der, var dei hjå ein prest og fekk opplæring eit par år, og så kunne dei verta hjelpeprestar og kapellanar og til slutt sokneprestar. Somme av dei sokneprestane som hadde embete ute i bygdene, kunne verta kalla til korsbrødre eller domherrar, og dei var skiftevis inne ved domkyrkja medan dei hadde ein kapellan heime.

Vi ville og vita korleis folket stort sett stilte seg til kyrkja.

Folket, sa han, heldt seg bra til dei ordninga som kyrkja hadde gitt, både med langfaste og kortfaste.

Barna lærte sin kristendom på latin allereide i sjuårsalderen, både Fadervår og trues vedkjenninga, og fadderane hadde plikt på seg å få dette lært og forklart, og i tolvårsalderen vart dei konfirmert av bispen.

Folket ga almisser, for det var ei dyd som gledde Gud. Tiendeskatten var dei pliktig å leggja, men folk kjende det likevel som ei god gjerning fordi det var til kyrkja. Både høge og låge var gavmilde mot kyrkjer og prestar, dei hadde vurdna for gudstenesta og fylgde andektig med i dei seremoniane som høyrde gudstenesta til, dei hjelpte dei fatige og var gjestmilde mot dei

vegfarande. Alt dette gjorde dei for å tekkjast Gud. Mange hadde i heimen sin eit kors, og fram for det kunne dei falle på kne og be til Gud eller til den heilage Olav eller jomfru Maria.

Når folk synda grovt, straffa kyrkja ved å nekta dei sakramenta til dei gjorde hot, og var det særleg store synder dei gjorde, t. d. vold mot geistlige, då kunne dei bli støytt ut av kyrkja, og då var det berre paven som kunna løysa dei.

Men det var krig i landet, korleis hadde folket det då? I klostret hadde dei hatt det bra trygt, for dei hadde ein heilag relikvie her, ei beinsplint av den heilage Augustin. Det var det beste vern ein kunné ha både mot krig, farsotter, eldebrann, uver og røvara. Den sterkaste av alle festningar. Men utover bygdene var det ofte ille, det var plyndringar snart av ein flokk og snart av ein annan. Bøndene sleit hardt på gardane som dei no ikkje lenger åtte. Det var komne til mange kothønder med kvart. Dei hadde nokre geiter, nokre sauer, kanskje ei ku og levde elles av jakt og fiske. Det var frå slik plassar Sverre fekk stridsmenn i den første tida, men seinare etter slaga på Ilevollen og Kalvskinnnet gjekk bøndene og med han.

Vi såg bort mot Ila og spurde kva slags treborg som var reist der horte.

Det var erkebisp Øystein som reiste denne borgen for å halda borte hærflokkar frå byen. Elva heldt dei på andre kantar. Men so kom Sverre som høvding for birkebeinerne, og då vart det verre. Han bygde ein ny borg oppe på Svalsberget, og denne borgen kalla han Sion etter borgen til kong David i Jerusalem. Borgen på Svalsberget er likevel øydelagd og brent tvo gonger.

Vi hadde ein god konge då vi hadde Magnus Erlingsson, for han var vigsla av den heilage kyrkja, og han var ein ven av kyrkja. Den heilage Olav var vorten Noregs evige konge. Han var martyr og den største helgen i norderlanda. Det er han som er berar av den norske kyrkja inne for Gud, og denne kyrkja må styra seg sjølv etter Guds lov. Dette er og lovfest av den heilage fader i Rom. Dette sette kong Magnus seg ikkje imot. Men so kom Sverre. Han ville ordna alt etter sitt hovud. Han

kom i strid med erkebisp Øystein, men dei fekk sidan til eit slags forlik. Etter Øystein vart Stavanger-bispen Erik erkebisp. Han heldt seg til Olavs kyrkjelov, men Sverre sette seg imot. Han ville til og med nemna opp bispar, og han ville råda over dei kyrkjer som låg til kongsgodset. Han forbaud erkebispen å halda ei rimeleg hird når han var ute på reis. Han sette til sysselmenn som kom direkte frå fantestien, og desse sysselmennene klengde seg inn på bøndene og tok mat og drykk frå dei og gjorde anna ugagn. Erik måtte dra ut av landet, til Danmark.

Men var det ikkje lov og rett i landet?

Når dei store bryt retten, so var det mindre å venta av dei andre. Sverre vart lyst i bann, og det går mange rare rykter om korleis han fuska seg frå bannet.

Folket hadde mist retten til å døma. Dei gamle allting var det no slutt med. Lagmannen var under Sverre vorten kongeleg embetsmann, og retten låg i røynda hjå den som hadde makta, og makta var no hjå Sverre. Den einaste vona no var om den heilage fader i Rom ville gripa inn og hjelpa både kyrkja og folket.

Vi spør om kven som bur på Lade no der dei gamle jarlar hadde sitt sete.

Der bur no fylkespresten attmed fylkeskyrkja. Han har Lade som prestegard.

Driv dei skipsbygging innafor Lade no?

Å ja, men no vert det og bygt skip ved Nidelva. For fleire år sidan var «Marisuda» bygt ved elva eit lite stykke nedanfor domkyrkja. Det var det største skipet som hadde vore bygt i Noreg.

Vi takka for oss. Ferda var slutt.